jaargang 53, november 2026

zeemagazijn

het scheepvaart national maritime museum

Strange Fruit 2.0

Crimson Gilt

Transcripts of a Sea

Solebay wandtapijten

Crowdfunding
Christiaan Brunings

Thomas Poyntz (?–?), naar Willem van de Velde de Oude (1611–1693),
Het uitbranden van de Royal James, ca. 1685–88 (detail)

Lente!

Patrick van Gerwen
zakelijk directeur

Foto: Vere Maagdenberg

Hoewel de herfst zich heeft aangediend, voelt het voor mij ook alweer als lente. Want er knispert veel nieuws in het museum, dat fris en vol verleiding de aandacht trekt. Op allerlei fronten ontluikt er iets. Wat vaak al lange tijd ondergronds groeide, maar voor de bezoeker nog niet zichtbaar was.

Absoluut zinnenprikkelend is de tentoonstelling *Transcripts of a Sea*. Fotograaf Stephan Vanfleteren was al eerder te zien in ons museum, maar deze keer pakken we nog groter uit. Zijn diepgevoelde fascinatie voor de zee heeft hem bij zijn nekvel gegrepen en hem met camera en wetsuit de zee in gestuurd. Wat hij daar zag, bij tij en ontij, heeft hij op onovertroffen wijze vastgelegd. Ondersteund met poëtische teksten neemt hij de bezoeker mee naar een betoverende én onheilspellende wereld.

Ook de installatie *Crimson Gilt* van kunstenaar Vincent Ruijters voelt als een zintuiglijke ervaring. Je loopt als bezoeker midden door het schip, gemaakt van licht geweven stoffen. Die kwetsbaarheid van het materiaal, de omvang van de installatie en de achtergrondgeluiden zorgen voor een intense beleving. Dat alles nodigt uit om met verschillende blikken naar het VOC-verleden te kijken.

'Zijn diepgevoelde fascinatie voor de zee heeft hem bij zijn nekvel gegrepen'

Choreograaf en kunstenaar Sedrig Verwoert prikkelt ons juist met beweging, om geschiedenis te ervaren als iets wat beweegt en verbindt.

Van de Solebay wandtapijten, wat mij betreft een van de pronkstukken uit onze collectie, zou je bijna kunnen zeggen dat ze nieuw leven wordt ingeblazen. Ze krijgen letterlijk en figuurlijk fors meer ruimte om hun verhaal te vertellen.

En ook ons historische stoomschip *Christiaan Brunings* hunkert naar vernieuwing. Het schip is altijd zorgvuldig en met liefde onderhouden, maar heeft toch een grondige restauratie nodig. In Sinterklaas vinden we elk jaar weer een opperbeste ambassadeur voor het schip; met de crowdfunding-actie hopen we dat velen hem volgen.

En tussen al dit nieuws in deze gevoelsmatige lente, is Stephan Alspeer als mijn nieuwe collega-bestuurder begonnen. Met zijn ervaring, enthousiasme en ideeën gaat er ongetwijfeld nog veel meer moois groeien in Het Scheepvaartmuseum. Met een luisterend oor naar wat er al is.

Veel leesplezier!

Foto cover: *Transcripts of a Sea* # 075273
Foto: Stephan Vanfleteren

In dit nummer

6 **Kompas voor de toekomst**
Vincent Ruijters' *Crimson Gilt*

10 **'*Heritage* zit in je lijf'**
Sedrig Verwoert over *Strange Fruit 2.0*

16 **Vuur voor het water**
Transcripts of a Sea
door Stephan Vanfleteren

Transcripts of a Sea #06401. Foto: Stephan Vanfleteren

22 **Golven van Geweld**
Willem van de Velde
en de Engelse oorlogen

26 **Museum van jou**
Bezoekers aan het woord

32 **Fellowships**
Updates van recente onderzoeken

34 **Hemel en aarde**
Column van Robin Block

36 **Aanwinst**
Zeldzame globe van Hondius uit 1618

38 **'Luister naar die objecten'**
De nieuwe algemeen directeur
Stephan Alspeer

40 **Aangespoeld**
Parels voor op de leeslijst

42 **Object in beeld**
Illustratie Saša Ostoja

44 **De meerwaarde van mensen en ontmoetingen**
Achter de schermen bij de afdeling
educatie & publieksprogrammering

Foto: Kirsten van Santen

50 **Op de agenda**
De activiteiten in de komende maanden

Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum

52 **Restauratie voor de *Christiaan Brunings***
3 miljoen euro nodig

55 **De Compaenenkring**
Jurjen Smits

56 **Een leven lang zeilen**
Een nalatenschap voor de toekomst

58 **Ambassadeurs van het maritieme erfgoed**
Riemke thoe Schwarzenberg-Manger Cats
en Carmèl van der Veeke

59 **Activiteitenkalender 2026/2027**
De Vereenigingsactiviteiten voor
het resterende en komende jaar

Colofon Zeemagazijn
Zeemagazijn is het magazine van
Het Scheepvaartmuseum en tevens het
ledenmagazine van de Vereeniging Nederlandsch
Historisch Scheepvaart Museum

Hoofdredactie
Arnoud Bijl, Inge Loijens en Tim Streefkerk

Tekstredactie
Bibi Heuvelink

Vormgeving
Kingsize Creations

Basisontwerp
Thonik

Druk
Koopmans' Drukkerij BV

Aan dit nummer werkten mee
Arnoud Bijl, Robin Block, Roos de Bolster, Geke Burger, Erwin van Delden, Edo Dijksterhuis, Patrick van Gerwen, Marja Goud, Saskia Hooft, Sara Keijzer, Inge Loijens, Sailaja Mundakkal, Saša Ostoja, Tim Streefkerk, Stephan Vanfleteren, Carmèl van der Veeke, Jeroen van der Vliet, Isaäc Vogelsang, Sara Wieman, Diederick Wildeman

Met dank aan
Stephan Alspeer, Nancy Bosmans, Wiske Klop, Vincent Ruijters, Tjeerd Schulting, Riemke thoe Schwarzenberg-Manger Cats, Jurjen Smits, Nina Tijsterman, Sedrig Verwoert, Bernadette en Ron, Bob, Frans, Jochem en Daan, Johan en Oskar, Josselin, Marco en Kobus, Nadia en Jonne, Sanne en Tove

Fotografie collectie
Bart Lahr

Contact
Heeft u vragen of suggesties voor de Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum? Neem dan contact op per e-mail via vereeniging@hetscheepvaartmuseum.nl

Adres
Het Scheepvaartmuseum,
Postbus 15443, 1001 MK Amsterdam
zeemagazijn@hetscheepvaartmuseum.nl

MIX
Papier | Ondersteunt verantwoord bosbeheer
FSC® C021795

Zeemagazijn is gedrukt op FSC®-gecertificeerd papier. FSC (Forest Stewardship Council) is een internationale organisatie die verantwoord bosbeheer stimuleert. FSC® stelt wereldwijde standaarden voor bosbeheer op, met daaraan gekoppeld een keurmerk.

Kompas voor de toekomst

Vincent Ruijters' *Crimson Gilt*

Beeldend kunstenaar Vincent Ruijters is geïnteresseerd in de geschiedenis van landen waarmee hij een relatie heeft. Zijn kunstinstallatie *Crimson Gilt* reist van Japan via Indonesië naar Nederland. De vraag die hij met het werk stelt is: 'Hoe navigeren we ons collectieve geheugen terwijl we de toekomst tegemoet gaan?'

Inge Loijens

Crimson Gilt in Het Scheepvaartmuseum. Bezoekers kunnen door het kunstwerk heen lopen, wat een immersieve ervaring oplevert
Foto: Twycer

Vanaf een prachtig granieten trappenhuis in een voormalig schoolgebouw in Amsterdam van begin twintigste eeuw heet installatiekunstenaar Vincent Ruijters mij welkom. Hij leidt me naar zijn studio, die beschikt over een meterslange raampartij met uitkijk op een tuin met bomen zo oud als het pand zelf. Samples met stroken stof hangen keurig naast elkaar boven een georganiseerde boekentafel met exemplaren over landschapskunst, architectuur, de geschiedenis van Japan, de VOC en batik. De onderwerpen van deze boekentafel geven meteen een inkijkje in de achtergrond van de kunstenaar.

Ruijters creëerde op basis van de replica van VOC-schip *Amsterdam*, die aan de steiger naast Het Scheepvaartmuseum ligt, het installatiekunstwerk *Crimson Gilt*. Het werk, waar je als bezoeker doorheen kunt lopen, is gemaakt van duizend gebreide stroken stof in rood en goud. ‘Ik houd ervan wanneer een werk je omgeeft’, vertelt hij. Fascinatie voor ruimtelijkheid kreeg hij met de paplepel ingegoten: hij komt uit een echte architectenfamilie. Beide ouders zijn architect, en ook opa’s, een oom en zijn zus. ‘Ik was al aan het tekenen voordat ik kon praten. Nu maak ik dingen vanuit wat er op dat moment in mij beweegt. En uit die persoonlijke interesses vloeien universele thema’s voort.’

Het zaadje voor *Crimson Gilt* wordt geplant in Japan, waar Ruijters na zijn opleiding aan de Utrechtse kunstacademie zijn carrière start. Hij blijft er tien jaar studeren, werken en wonen. Zijn nieuwsgierigheid naar de cultuur van het land en het continent van zijn moeders familie brachten hem naar Azië. Ruijters heeft een Chinees-Indonesische moeder en een Nederlandse vader. Als kind reisde hij een aantal keren naar Indonesië, waarmee hij een sterke band ontwikkelde. ‘Ik ben geïnteresseerd in de geschiedenis van landen waar ik een relatie mee heb. Door die relaties te begrijpen, kan ik mijn positie in die landen beter doorgronden. In die zoektocht is *Crimson Gilt* ontstaan.’ Het kunstwerk volgt de route die VOC-schepen aflegden van Japan via Indonesië naar Nederland. ‘De drie landen die mij speciaal aangaan, hebben door de VOC al een oude band met elkaar. Die ben ik nader gaan onderzoeken. Doordat ik de geschiedenis nu beter ken, kan ik mijn eigen identiteit beter claimen.’

Kunstinstallatie *Crimson Gilt* in Hirado Dutch Trading Post, Hirado, Japan © Vincent Ruijters Studio

De drie verschillende locaties waar *Crimson Gilt* tentoongesteld is, hebben veel architectonische overeenkomsten. Bezoeker in Jakarta, Indonesië © Vincent Ruijters Studio

‘Mijn werk gaat over uitwisseling en discussie. Ik probeer vragen op te wekken. Maar het leed erkennen, daar sta ik achter’

Het idee voor het project ontstond in Hirado, Japan, waar zich de Dutch Trading Post bevindt, een reconstructie van de VOC-handelspost uit 1639. ‘Het is surreëel om helemaal naar een eiland in Japan te gaan en ineens een Nederlands uitziend gebouw te zien.’ Hij bekeek het gebouw goed, net als Museum Bahari in de voormalige VOC-pakhuizen aan de historische haven van Jakarta en ’s Lands Zeemagazijn – Het Scheepvaartmuseum – in Amsterdam. Na de voorstudie hoe het kunstwerk vast te maken en het bekijken van de architectonische tekeningen, kwam hij erachter dat de drie gebouwen ontzettend veel overeenkomsten vertonen. Overal bevinden zich dezelfde balken, op dezelfde afstand van elkaar bevestigd, en staan dezelfde pilaren. Het architectenbloed vloeit waar het niet gaan kan.

Met *Crimson Gilt* bevraagt Vincent Ruijters verschillende perspectieven op het gedeelde VOC-verleden. De linten van het kunstwerk bestaan uit twee kleuren die verwijzen naar de titel. *Crimson*, karmozijnrood, staat voor kolonialisme, bloedvergieten en uitbuiting. *Gilt* staat voor goud, de welvaart en handel, maar heeft nog een extra laag, zegt Ruijters: ‘Het klinkt als *guilt*, schuld, maar is letterlijk vertaald verguld. Verguldsel is een dun laagje vernis van rijkdom in een minder waardevolle kern. Zonder uitbuiting kan geen welvaart vergaard worden. Dus dat is de metafoor.’

Ruijters vindt het belangrijk om in het debat over de kijk op de VOC-geschiedenis niet alleen te luisteren vanuit nationaal perspectief, maar ook vanuit dat in Japan en Indonesië. ‘In Indonesië hoorde ik vaak: “Dit is gebeurd, laten we vooruit.” Ik denk dat de Indonesische gemeenschap in Nederland meer reflecteert op het verleden. In Japan viel mij op hoeveel aandacht er is voor wat de handel met de VOC heeft gebracht, en hoe weinig voor de koloniale overheersing en het leed dat de VOC elders veroorzaakte. Mensen met Nederlandse wortels die er met andere ogen naar kijken wil ik ook belichten, want er zijn meerdere blikken. Mijn werk gaat over uitwisseling en discussie. Ik probeer vragen op te wekken. Maar het leed erkennen, daar sta ik achter.’

De Japanse geluidskunstenaar Yoichi Kamimura nam geluid op in historische VOC-locaties van alle drie de landen om ze met elkaar te kunnen verbinden. De raampartij naast *Crimson Gilt* in Het Scheepvaartmuseum kijkt uit op de *Amsterdam*, een plek waar heden en verleden samensmelten. Ook daar nam hij geluiden op. Op deze historische plek nodigt Ruijters de bezoeker uit om te reflecteren. ‘De geluiden moeten van nu zijn.’ Want hij vraagt zich af: ‘Hoe kijkt men nú naar die geschiedenis?’

Vincent Ruijters – Crimson Gilt
is te zien t/m 21 maart 2027

Vincent Ruijters. Foto: Twycer

‘*Heritage* zit in je lijf’

Sedrig Verwoert over *Strange Fruit 2.0*

Choreograaf, danser en kunstenaar Sedrig Verwoert onderzocht dans in de diaspora: in Suriname en op Curaçao. Hij liet zich meevoeren op het ritme van muziek dat zijn oorsprong vindt in de koloniale tijd, en dat diepe sporen nagelaten heeft in de cultuur en de mensen. Het resultaat van zijn onderzoek is nu te zien in de tentoonstelling *Atlantisch Venster IV: Sedrig Verwoert – Strange Fruit 2.0.*

Inge Loijens

Strange Fruit 2.0 is een kleurrijk reisverslag van Suriname en Curaçao, waar Sedrig Verwoert dansvormen onderzocht die zijn gevormd door de geschiedenis van slavernij en koloniale onderdrukking
Foto: Mike Bink

Sedrig Verwoert
Foto: Mike Bink

‘Door zowel fysiek als theoretisch te werken, kreeg ik inzicht in hoe deze dansvormen functioneren als dragers van geschiedenis, spiritualiteit en sociale identiteit’

Tegen de achtergrond van een kobaltblauwe lucht is als eerste een zwarte scheepsmast te zien en zijn krakend hout en piepende touwen te horen. Dan beweegt de camera naar beneden en is in het donker van het ruim iemand te ontwaren in een monochroom bruin beeld, terwijl het ritme met trage trommelgeluiden begint. De persoon begint langzaam maar zeker te bewegen op de muziek. Zo begint de poëtische dansfilm *Strange Fruit 2.0* waarvoor choreograaf, danser en kunstenaar Sedrig Verwoert de Atlantische Oceaan overstak.

Tussen de repetities in Amsterdam door maakt Verwoert tijd voor een interview. Hij puft kort uit van de fysieke inspanning en gaat dan zitten. ‘De reis was heel erg persoonlijk. Het was bijzonder om dichter bij de diaspora te komen.’ Met een camera in zijn tas gaat Verwoert ruim zes weken op reis naar zijn geboorteland Suriname en naar Curaçao. In beide landen leeft de koloniale geschiedenis voort in culturele elementen als dans, liederen en spiritualiteit. ‘Door zowel fysiek als theoretisch te werken, kreeg ik inzicht in hoe deze dansvormen functioneren als dragers van geschiedenis, spiritualiteit en sociale identiteit.

Met de poëtische dansfilm *Strange Fruit 2.0* nodigt Verwoert uit om geschiedenis te ervaren als iets wat beweegt, verbindt en van generatie op generatie wordt doorgegeven. Foto: Mike Bink

Door vanuit het lichaam te leren, kreeg ik een diepe verbinding met de verhalen die generaties lang zijn doorgegeven.’ Verwoerts project begint bij het Surinaamse kinderliedje *Faya Siton*:

Faya Siton no bron mi so, no bron mi so
Again masra Jantjie e kiri sma pikin

In het Nederlands:
Vuursteen brand mij niet zo, brand mij niet zo
Alweer vermoordt Meneer Jan een mensenkind

Kinderlijke onschuld?

Het vrolijk klinkende liedje wordt van generatie op generatie doorgegeven in Suriname en lijkt onschuldig. Maar de bittere oorsprong ervan ligt in de slavernij. Het wordt gezongen tijdens een spelletje waarin een vuursteen, *Faya Siton*, wordt doorgegeven. Dit refereert onder andere aan het brandmerken van tot slaaf gemaakten door de plantage-eigenaar. ‘Er is een stukje in het liedje over moord, het is een horrorverhaal’, licht Verwoert toe. In het kader van zijn project vroeg Verwoert zich af wat ieders relatie tot het nummer vandaag de dag is, en of het zou moeten blijven voortbestaan als het naar zo’n gruwelijke realiteit verwijst.

De filmtitel *Strange Fruit 2.0* refereert aan het beroemde protestgedicht en -lied *Strange Fruit*, onder meer uitgebracht door de Amerikaanse zangeres Nina Simone in 1965, waarin slachtoffers van lynchen worden vergeleken met de vruchten van bomen. Dat onrecht is volgens Verwoert nog steeds actueel: ‘Op een poëtische manier wordt er geprotesteerd tegen onrecht naar de zwarte gemeenschap door de politie. Wat *Strange Fruit* voor mij betekent is dat er een soort herhaling in zit, een lange adem. Voor mijn gevoel zitten we in een *loop* als het gaat over diversiteit en inclusie, in gesprekken waar we nooit uit komen. Vandaar die 2.0.’ Om uit die loop te stappen zoekt Verwoert als danser het niet in woorden, maar in het lichaam. Want dat is volgens hem een levend archief. ‘*Heritage* zit in je lijf. Bepaalde culturele eigenschappen staan al tot je beschikking.’

Een ander ritme

Naast *Strange Fruit 2.0* zijn twee documentaires over de oorsprong van winti en *tambú*, een kleurrijk fotoverslag en drie *angisa’s*, traditionele hoofddoeken, in de tentoonstelling opgenomen. Voor zijn onderzoek interviewt Verwoert cultuurdragers, volgt én geeft dansworkshops en bezoekt historische plekken die hij fotografeert. Hiermee verzamelt hij kennis over de dansvormen, die beide zijn geworteld in West-Afrika en door tot slaaf gemaakten in Suriname en op Curaçao zijn geëvolueerd.

De Surinaamse winti is gericht op een spirituele ervaring, met rituelen om in contact te komen met goden en voorouders. Die voorouders waren inventief en dat is terug te zien in de wintidans. Zo is de *banya* een dansbeweging waarin de voeten over de grond worden gesleept en naar achteren wordt bewogen. Zo konden voetsporen niet worden herleid als een tot slaaf gemaakte op de vlucht was geslagen.

Op Curaçao klinkt een ander verhaal. Tambú is ontstaan vanuit verzet en werd in het geheim beoefend. Het bestaat uit trommelritmes, zang en het stampen met de voeten waarmee verborgen emoties geuit konden worden, als een soort codeertaal. Deze vorm van expressie werd door de koloniale machthebbers ten strengste verboden omdat hij te gevaarlijk, krachtig en tegendraads was.

Muzikant Museo di Tambú Shon Cola. Willemstad, Curaçao
Foto: Sedrig Verwoert

De tafel langer maken

Verwoert is zich ervan bewust dat hij met zijn onderzoek maar een fractie toont. ‘De diaspora is heel breed en ik laat er een heel klein stukje van zien. Vanuit mijn eigen praktijk, dus er zitten vooral eigen waarheden in. Het is een voortdurend gesprek dat constant transformeert. Nu hebben we het over de dans binnen de diaspora en het koloniale verleden. Prachtig.’

Authentieke plantagewoning, Suriname. Foto: Sedrig Verwoert

Koto misi, vrouw gekleed in de traditionele klederdracht van Creoolse vrouwen in Suriname. Foto: Sedrig Verwoert

‘Deze reis werd een oefening in loslaten en ontvangen: in het erkennen dat onderzoek niet alleen gaat om kennis verzamelen, maar ook om jezelf transformeren als maker.’ Voelen en luisteren waren daarbij net zo belangrijk als kijken. Ook blijft er een vraag hangen die bij het koloniale verleden hoort: ‘Kom ik iets halen voor mezelf, of kom ik het halen om de tafel langer te maken en mensen uit te nodigen in het gesprek?’ Wat zijn werk losmaakt bij de bezoeker, daar is Verwoert benieuwd naar. ‘Wat speelt er in jou als je binnenkomt?’ Hij hoopt dat mensen blijven kijken en zoeken.

Witte wolken bewegen langzaam tegen een helderblauwe lucht. Een jonge vrouw met een angisa op haar hoofd opent rustig haar ogen. Een zachte wind waait langs haar gezicht en ze tuurt in de verte. *Strange Fruit 2.0* begon in het donker van het ruim, maar eindigt onder een open hemel. Het verleden verdwijnt niet, maar er is ruimte om er op een nieuwe manier naar te kijken.

‘Het is een voortdurend gesprek dat constant transformeert. Nu hebben we het over de dans binnen de diaspora en het koloniale verleden. Prachtig’

Op zaterdag 7 november tijdens Museumnacht en op zondag 8 november voert Sedrig Verwoert samen met zijn dansgezelschap de performance *Strange Fruit 2.0* op in Het Scheepvaartmuseum. *Atlantisch Venster IV: Sedrig Verwoert – Strange Fruit 2.0* is t/m 4 april 2027 te zien.

De tentoonstelling is het vierde Atlantisch Venster, in de serie waarin kunstenaars reflecteren op maritieme geschiedenis en de doorwerking van het koloniale verleden. Hierdoor wordt steeds een ander perspectief toegevoegd aan de tentoonstelling *Schaduwen op de Atlantische Oceaan.*

Curaçao. Foto: Sedrig Verwoert

Transcripts of a Sea #075273. Foto: Stephan Vanfleteren

Vuur voor het water

Transcripts of a Sea door Stephan Vanfleteren

Altijd al was ze een trouwe metgezel, en als het even kon bezocht hij haar. Op de grens tussen land en water vond hij rust, focus en, meer dan eens, een nieuwe koers. Alles werd er tot de juiste proporties teruggebracht. Vijfendertig jaar geleden, toen hij begon als fotograaf, richtte hij zich nog op gebeurtenissen die het wereldnieuws domineerden. Sindsdien verzette hij steeds opnieuw zijn bakens: van documentairereeksen naar portretten en van het stilleven naar het naakt. Waar de zee al die jaren als een stille gids ten dienste stond van zijn artistieke ontwikkeling, werd ze nu zijn muze.

Sara Keijzer en Stephan Vanfleteren

Lokroep van de zee

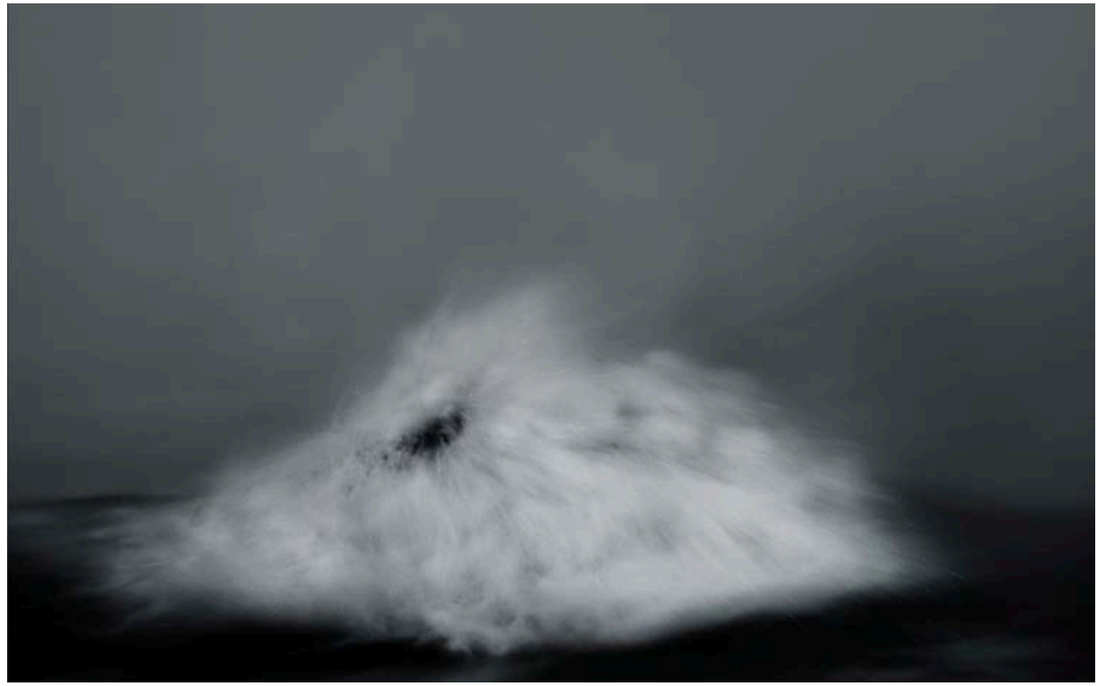
De Vlaamse fotograaf Stephan Vanfleteren (1969) ontwikkelde een verslavende honger naar de zee toen in maart 2020 de wereld stilviel. Het obsessieve verlangen haar te doorgronden, haar in elke gedaante vast te leggen en, uiteindelijk, haar code te kraken, dreef hem letterlijk de Noordzee in. Niet wanneer de zon scheen, maar bij mist en regen, storm en ontij, bij dageraad, bij valavond of in het volle duister van de nacht. Ergens tussen Domburg en Le Touquet, op maximaal een volle tank van zijn huis in Veurne.

De gang naar de branding verliep al gauw volgens een vaste reeks handelingen. Weersvoorspelling checken, getijdenboekje controleren. Zijn de omstandigheden goed? Dan naar zee. Zo dichtbij mogelijk parkeren. Kijken. Niet twijfelen. Windrichting, windkracht, getij, golfhoogte en maanstand noteren. Je in dat vervloekte neopreen wurmen. Materiaal controleren. Onderwaterhuis bevestigen. Lens schoonvegen. Tijd noteren. Waterstand controleren. Bepalen wanneer het tij keert. Touw aan de trekhaak, of aan een in het zand gedraaide tuinboor, als koord van genade. Deur dicht. Sleutel in het waterdichte hoesje om je nek. En dan, met iedere stap, haar lokroep luider horen. Tot je voeten nat worden, je even naar adem hapt en ten slotte het contact met de bodem verliest.

Vijf jaar lang ging het zo, keer op keer volgens hetzelfde ritueel. Zo volledig ging hij op in zijn onderwerp, zo koortsachtig was zijn begeerte naar de zee, dat hij vergat zijn baard te scheren. Niet langer maalde hij om een vlek, een scheur, een gat in zijn broek. Waarom douchen als je straks in zee dobbert? Feestjes liet hij schieten, zijn zeemansmuts hield hij op. Geen belangstelling voor verre reizen, wel voor windkracht zeven. De zee bracht een focus waarin de buitenwereld niet bestond. Meer en meer raakte hij in zichzelf gekeerd, tot hij, naar eigen zeggen, een eiland werd en geen mens meer wist hoe ver weg hij was. Niet in afstand, maar in waanzin.

Transcripts of a Sea #06401. Foto: Stephan Vanfleteren

Transcripts of a Sea #042512. Foto: Stephan Vanfleteren

Alle dogma's laten varen

In *Transcripts of a Sea* toont Vanfleteren de zee in haar vele verschijningsvormen, van gladde waterspiegels, ongrijpbare mistbeelden en onweerachtige dreigingen tot een allesverwoestende of verraderlijk kalme watervlakte. Hij toont haar in het diffuse daglicht, in het halflicht van de schemer – het uur tussen hond en wolf – of in de schijnsels van perifere lichtbronnen: de maan, schepen, boeien, zeevonk, lichtende nachtwolken, poollicht, dijken en industrie. Naar elementen anders dan licht, lucht en water zul je op zijn foto's vruchteloos zoeken.

Het obsessieve verlangen de zee te doorgronden, haar in elke gedaante vast te leggen en, uiteindelijk, haar code te kraken, dreef hem letterlijk de Noordzee in

Aanvankelijk probeerde hij de zee zo natuurgetrouw mogelijk vast te leggen, maar gaandeweg besefte hij de onmogelijkheid van die opgave. Want hoe vang je een ontembare zee? Hoe vertaal je een immense watermassa naar een plat vlak? Hoe houd je de horizon recht – als je die al zien kunt? Hoe meet je het licht, stel je scherp en bepaal je je kader als iedere fractie van een seconde de condities veranderen en zich een nieuw spel van kleur, licht en ritme voor je ogen voltrekt?

Het was de kunst van het loslaten die uiteindelijk tot interessante resultaten leidde. Toeval, mislukking en experiment ontpopten zich tot wapenbroeders; een kleurenblinde sensor, een op hol geslagen autofocus, zoutkristallen, vlekken en spatwater tot welkome smetten op een anders smetteloos blazoen. In *Transcripts of a Sea* liet Vanfleteren zijn karakteristieke zwart-witpalet en kenmerkende scherpe contrasten varen. Abstractie sijpelde zijn werk binnen. Drijvend in de morsige kleuren van de Noordzee omarmde hij volkomen artistieke vrijheid.

Visdraad

Wie zich overgeeft aan de grillen van de zee, moet over een zekere overmoed beschikken. Geen weldenkend mens zal zich vrijwillig in een storm op zee wagen. Lijd je aan hardnekkige zeekoorts, dan ligt het anders. Een razende storm met zijn allesvernietigende kracht en oorverdovende geraas was voor Vanfleteren zo kolossaal en overweldigend, dat ieder stukje bitterheid in zijn hart plaatsmaakte voor onbeschaamde devotie. Van het dwingende besef dat je aanwezigheid er niets toe doet, gaat een bevrijdende werking uit.

Wie zich overgeeft aan de grillen van de zee, moet over een zekere overmoed beschikken. Geen weldenkend mens zal zich vrijwillig in een storm op zee wagen

Kijkt een storm je recht in de ogen, een kalme zee is de vijand die je van achteren belaagt. Juist wanneer de zee rustig lijkt, zijn golven en stromingen misleidend. Het verraad loert onder de oppervlakte. Dat ondervond ook Vanfleteren, toen hij op een koude decemberdag samen met filmmaker Basile Rabaey bij Duinkerke het water in liep. De golven waren nog geen anderhalve meter hoog. Het kon wel, al was de zee minder aantrekkelijk dan gehoopt. Rabaey was voor het eerst mee. Hij zou een film gaan maken over een fotograaf en diens ontembare drang naar de zee, zijn poging haar in al haar facetten vast te leggen. Het zou zonde zijn als hij nu onverrichterzake huiswaarts moest keren. Dus gingen ze.

De onderstroom rond de strekdam was krachtig en trok het tweetal weg van de wal. De jongere Rabaey, iets dichter bij het land, besloot terug te zwemmen. Vanfleteren lukte dat niet meer. Volledig uitgeput liet hij zich richting de strekdam meevoeren. De golven drukten hem tegen de betonnen wand. In de eerste inkeping trof hij het roestige spoor van de ladder die daar ooit gehangen had.

Stephan Vanfleteren noteerde in notitieboekjes parameters als datum, locatie, windrichting, golfhoogte, maanstand, maar ook inspiraties, inzichten en schetsen van de plekken waar hij fotografeerde. Foto: Stephan Vanfleteren

Na enkele jaren besefte Vanfleteren dat zijn poging de zee te decoderen en voorspellen gedoemd was te mislukken. ‘De complexe zee laat zich niet zomaar lezen.’ Foto: Stephan Vanfleteren

Ook in de tweede hing er geen meer. Drijvend voor de kop van de strekdam werd een visdraad van nog geen halve millimeter dik – misschien wel de scherpste observatie uit zijn leven – zijn redding. De helikopter die na het telefoontje van de vissers was uitgerukt, lokaliseerde Vanfleteren en de ver afgedreven Rabaey – ook hij had zich tegen haar sluwheid niet kunnen wapenen. Een reddingboot en een RIB plukten de fotograaf en de filmer uit de armen van de zee.

Vaste grond

Misschien was het een engel op zijn schouder, maar waarschijnlijk hadden zijn Moleskine-schriftjes iets met de goede afloop te maken. Want wat begon als een streven de zee tot in de kleinste bewegingen te kunnen voorspellen – door alle water- en weercondities nauwgezet te noteren – groeide algauw uit tot een door bijgeloof omgeven ritueel. En wie de zee betreedt, weet dat je met bijgeloof beter niet de draak steekt.

366 dagen noteerde hij de kracht en de richting van de wind, het getij, de golfhoogte, de maanstand, overpeinzingen, inzichten, gevoelens. 366 dagen gaf hij zich over aan de zee. Haar bewegingen, licht en reflectie hadden hem volledig gemagnetiseerd. Ze had hem ondergedompeld in een wereld die de zijne niet is. Op het trage ritme van haar golven was hij in trance geraakt, volledig opgegaan in de immense watervlakte. In onvoorspelbare omstandigheden had hij een voorschot genomen op haar wispelturigheid. Hij had zich laten overmeesteren, angst gevoeld, euforie en vrijheid. Ze had zijn dagdromen verstoord, en nog meer zijn nachtrust. Nu was het genoeg. Het vuur voor het water was gedoofd. Het was tijd voor vaste grond.

De zee was zijn muze en *Transcripts of a Sea* het meest getormenteerde fotografische project waarin Stephan Vanfleteren zich verloor. Tussen het baksteen van ’s Lands Zeemagazijn hangt ze nu ingekaderd aan museummuren. Stil en bewegingsloos, maar onverminderd overdonderend.

De tentoonstelling *Transcripts of a Sea* is te zien t/m 4 april 2027 in Het Scheepvaartmuseum. In zeven zalen en 81 zeegezichten deelt Stephan Vanfleteren zijn jarenlange fascinatie voor de Noordzee. Zijn beelden, bespiegelingen en herinneringen nodigen uit tot persoonlijke reflectie. Het intieme filmportret *The Tide Will Bring You Home* van Basile Rabaey volgt Vanfleterens bezetenheid voor het zoute water, de door weer en wind getekende Moleskine-schriftjes zijn de tastbare getuigen van een waanzinnig project.

Golven van Geweld

Willem van de Velde en de Engelse Oorlogen

De Solebay wandtapijten zijn een indrukwekkende herinnering aan de periode van de Engels-Nederlandse Oorlogen (1652–1674). De Nederlandse zeeschilder Willem van de Velde de Oude maakte de ontwerpen in opdracht van het Engelse koningshuis, waarna ze werden geweven in de werkplaats van Francis en Thomas Poyntz. In de tentoonstelling *Solebay - Burenruzie op zee* komen de wandtapijten, Van de Velde en de Engels-Nederlandse Oorlogen samen.

Isaäc Vogelsang

Thomas Poyntz (?–?), naar Willem van de Velde de Oude (1611–1693),
Het uitbranden van de Royal James, ca. 1685–88. Wol. 2020.0002

De Slag bij Solebay vond plaats tijdens het Rampjaar 1672 en markeerde het begin van de Derde Engels-Nederlandse Oorlog. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden verkeerde in een grote politieke en militaire crisis. De opruk-kende legers van Frankrijk en de bisdommen Münster en Keulen drongen vanuit de zuidooste-lijke landsgrenzen tot diep in de Republiek door. Vanaf de Noordzeekust dreigde een invasie door een gecombineerde Engels-Franse vloot. Op aan-dringen van raadpensionaris Johan de Witt kreeg luitenant-admiraal Michiel de Ruyter opdracht van de Staten-Generaal de Engels-Franse vloot op te zoeken op de Noordzee.

Begin juni werd de geallieerde vloot gevonden toen deze voor anker lag in Solebay voor de kust van Suffolk, oostelijk van Londen. In de ochtend van 7 juni openden de Nederlanders de aanval. Vanaf zijn vlaggenschip *De Zeven Provinciën* richtte De Ruyter zich op het Engelse rode eskader onder bevel van de Engelse kroonprins James, hertog van York, de latere koning James II. Tijdens de gevechten zag James zich genoodzaakt zijn zwaar beschadigde vlaggenschip de *Royal Prince* te verlaten en over te stappen op de *Saint Michael*, die hij later weer verruilde voor de *London*. Onder-tussen achtervolgde de Nederlandse admiraal Adriaen Banckert het Franse witte eskader, dat onder bevel stond van graaf d'Estrées en dat daarop uitweek naar het zuiden en vervolgens in de strijd geen rol van betekenis meer speelde.

In de voorhoede woedde een hevig gevecht tussen het Engelse blauwe eskader onder bevel van de Earl of Sandwich, varend op de *Royal James*, en het Nederlandse eskader aangevoerd door luitenant-admiraal Willem Joseph van Ghent op de *Dolphijn*. Van Ghent sneuvelde hierin. Kort daarna viel een Nederlandse brander de *Royal James* aan en werd dat schip gegrepen door de vlammen. De explosie en brand kostten vele Engelsen het leven, onder wie de Earl of Sandwich.

Na ongeveer twaalf uur onafgebroken vechten hield de strijd op. De volgende ochtend lagen beide vloten in twee lange linies tegenover elkaar. De zeilen van de oorlogsschepen waren nog doorzeefd met kanonskogelgaten. Ondanks de dreigende situatie werd er die dag niet meer gevochten, de vloten gingen weer uiteen. De uitkomst van de zeeslag bleef in militair opzicht onbeslist. Naderhand claimden beide partijen de overwinning, proberend om gezichtsverlies te voorkomen en het moreel onder de bevolking hoog te houden.

Atelier Van de Velde

Zeeschilder Willem van de Velde de Oude maakte de Slag bij Solebay in dienst van de Admiraliteit van Amsterdam van dichtbij mee. In zekere zin vervulde hij de rol van oorlogscorrespondent avant la lettre. Aan boord van zijn galjoot legde hij de gebeurtenissen vast in talrijke schetsen, die later dienden als basis voor zijn penschilderijen en voor de olieverfschilderijen van zijn zoon Willem de Jonge.

Van de Velde de Oude leidde vanaf 1636 een succesvol kunstenaarsatelier in Amsterdam. Hij presenteerde zich nadrukkelijk als scheepstekenaar en specialiseerde zich in penschilderijen met maritieme onderwerpen. Rond 1650 werd zijn atelier met het toetreden van zijn zoons Adriaen en Willem een heus familiebedrijf. Adriaen legde zich toe op het schilderen van landschappen, Willem trad direct in de voetsporen van zijn vader. Als leerling van de bekende zeeschilder Simon de Vlieger leerde Van de Velde de Jonge in olieverf te schilderen, iets wat zijn vader nooit volledig heeft beheerst.

In Amsterdam bouwde Willem van de Velde de Oude een omvangrijke internationale klantenkring op, variërend van de gevierde Zweedse politicus en militair graaf Carl Gustaf Wrangel tot leden van de machtige Florentijnse familie De' Medici. Toch waren, althans vóór zijn vertrek naar Engeland in de winter van 1672, de Nederlandse admiraliteiten en andere invloedrijke personen uit de maritieme wereld hun belangrijkste opdrachtgevers. Vanwege de goede contacten met de admiraliteiten vormden de Engels-Nederlandse zeeoorlogen voor de Van de Veldes een lucratieve bron van inkomsten. De drie Engels-Nederlandse Oorlogen draaiden in belangrijke mate om de vrije vaart op zee, de controle over handelsroutes en koloniale belangen.

Thomas Poyntz (?–?), naar Willem van de Velde de Oude (1611–1693), *De vloten vormen twee linies*, ca. 1680–85. Wol. 2020.0001

De schilderijen van de Van de Veldes bieden een levendig en gedetailleerd beeld van hoe zeeslagen toen werden uitgevochten. Hun werk geldt dan ook nog altijd als een van de belangrijkste visuele bronnen voor kennis van de zeventiende-eeuwse Nederlandse maritieme oorlogsvoering. Zo verbeelden de schilderijen een belangrijke ontwikkeling in de zeekrijgskunst: de overgang van het chaotische mêleegevecht, waarbij schepen elkaar van nabij bestreden, naar het meer geordende liniegevecht. In deze tactiek manoeuvreerden eskaders in strakke formaties, waardoor hun gezamenlijke vuurkracht veel effectiever inzetbaar was.

Een koninklijke opdracht

In de winter van 1672–73 vertrokken Willem van de Velde de Oude en zijn zoon naar Engeland. Een dergelijke overstap zou tegenwoordig wellicht als landverraad worden gezien, maar werd in de zeventiende eeuw aanzienlijk pragmatischer beoordeeld. De belangrijkste drijfveer lijkt de ineenstorting van de Nederlandse kunstmarkt te zijn geweest. Kort na hun aankomst traden beiden in dienst van het Engelse hof, waarvoor zij ieder een jaarsalaris van ongeveer honderd pond ontvingen. Daarnaast kregen ze een ruim atelier toegewezen in het Queen's House in Greenwich. Dit statige gebouw, dat uitkijkt over de Theems, maakt tegenwoordig deel uit van het National Maritime Museum. Tot de eerste opdrachten van Van de Velde de Oude behoorde het ontwerp van een serie wandtapijten met voorstellingen van de zeeslagen bij Solebay en het iets noordelijker gelegen Lowestoft.

Tot dan toe waren slechts weinig geheel aan zeeslagen gewijde tapijtseries vervaardigd. De bekendste voorbeelden waren allebei gebaseerd op ontwerpen van Hendrick Cornelisz Vroom, de in Haarlem werkzame kunstenaar die vaak wordt beschouwd als de grondlegger van de Nederlandse zeeschilderkunst. De eerste serie ontwierp hij in 1591 in opdracht van Charles Howard, opperbevelhebber van de Engelse vloot. Deze reeks van tien tapijten, die verloren ging bij de brand in het *House of Lords* in 1834, verbeeldde de Engelse overwinning op de Spaanse Armada van 1588. Enkele jaren later, omstreeks 1592, ontwierp Vroom een tweede serie, ditmaal in opdracht van de Staten van Zeeland. Deze bestond uit zes tapijten met voorstellingen van de zeeslagen die zich tijdens de Tachtigjarige Oorlog in en rond de Zeeuwse wateren hadden afgespeeld. Ze bevinden zich tegenwoordig in de collectie van het Zeeuws Museum.

Van de Veldes opdracht voor de tapijten van de zeeslagen bij Lowestoft en Solebay was waarschijnlijk rechtstreeks afkomstig van de Engelse

Willem van de Velde de Oude (1611–1693), *Gevecht tussen de retourvloot van Pieter de Bitter en een Engels eskader in de haven van Bergen in Noorwegen*, 1666–68. 1996.1513

kroonprins James. Omdat Van de Velde de Slag bij Solebay vanaf de Nederlandse zijde had gezien, waren zijn allereerste situatieschetsen ook vanuit Nederlands perspectief gemaakt. Voor de uitwerking van de tapijten moest hij natuurlijk de Engelse schepen op de voorgrond plaatsen. Om deze vertaalslag te maken werkte hij nauw samen met James. Vanuit gesprekken en schetsen reconstrueerden zij gezamenlijk de manoeuvres van beide vloten, met als doel een zo nauwkeurig mogelijke weergave van de zeeslagen.

De zeeslagen bij Lowestoft en Solebay markeren respectievelijk het begin en het einde van James' maritieme loopbaan. Beide confrontaties werden gekenmerkt door een dramatisch moment: de explosie van het vlaggenschip van luitenant-admiraal Jacob van Wassenaer Obdam tijdens de Slag bij Lowestoft en die van het vlaggenschip van de Earl of Sandwich in de Slag bij Solebay. Van zowel de Lowestoft- als de Solebay-serie zijn de ontwerpschetsen bewaard gebleven.

Opmerkelijk genoeg werden de Lowestoft-ontwerpen nooit als wandtapijten uitgevoerd, hoewel die slag toch op een duidelijke Engelse overwinning was uitgelopen. In plaats van de oorspronkelijk geplande reeks van tien tapijten, verdeeld over vijf voorstellingen van Lowestoft en vijf van Solebay, werden uiteindelijk tussen 1674 en 1680 zes tapijten vervaardigd, allemaal aan de Slag bij Solebay gewijd.

Op basis van de uitgewerkte ontwerpen vervaardigde Van de Velde de Oude in zijn atelier in het Queen's House de ontwerpkartons. De term karton komt van het Italiaanse *cartone*, letterlijk 'groot papier'. Kartons werden samengesteld uit meerdere aan elkaar gelijmde vellen papier, waarop de voorstelling werd getekend als werkmodel voor de tapijtwevers, op ware grootte en in spiegelbeeld. Omdat de kartons bij het weven intensief werden gebruikt en daardoor gemakkelijk beschadigd raakten, werden vaak kopieën gemaakt van de kartons, zodat hetzelfde ontwerp voor verschillende tapijten kon worden ingezet.

Dankzij deze werkwijze was het mogelijk om enkele jaren na de voltooiing van de eerste reeks een tweede set te vervaardigen. Deze tweede serie was vermoedelijk bedoeld als geschenk van inmiddels koning James II aan zijn vertrouweling George Legge, eerste baron van Dartmouth. In de bovenrand van de tapijten is dan ook het familiewapen van Legge opgenomen. De twee tapijten in de collectie van Het Scheepvaartmuseum behoren tot deze zogenoemde Dartmouth-set.

George Legge bekleedde gedurende zijn loopbaan diverse functies bij de Engelse marine en nam als bevelhebber op de *Fairfax* deel aan de Slag bij Solebay. Na de *Glorious Revolution* van 1688, die stadhouder Willem III tot koning van Engeland maakte, werd Legge vanwege zijn loyaliteit aan de afgezette koning James II in 1691 opgesloten in de *Tower of London*, waar hij datzelfde jaar overleed aan een beroerte. De wandtapijten zouden hem waarschijnlijk nooit hebben bereikt.

De tapijtweefkunst gold eeuwenlang als een van de meest kostbare, en daardoor prestigieuze, kunstvormen. Europese vorstenhuizen waren er bijzonder op gesteld en gebruikten wandtapijten om hun paleizen te decoreren. Voor representatieve vertrekken waren zij uitermate geschikt: de kostbare weefsels, vervaardigd uit wol en zijde verrijkt met goud- en zilverdraad, fungeerden als indrukwekkende symbolen van macht en rijkdom. In aanzien overstegen ze vaak zelfs schilderijen. Wandtapijten werden doorgaans geproduceerd in series van vier tot acht stukken, die samen een ruimte konden aankleden en afhankelijk van de gelegenheid geheel of gedeeltelijk werden opgehangen. In de zestiende eeuw vormde Vlaanderen het Europese centrum van de tapijtproductie. Van daaruit verspreidden Vlaamse wevers hun expertise naar Frankrijk, Italië en de Noordelijke Nederlanden. In Engeland stichtte koning James I in 1619 de koninklijke tapijtweverij van Mortlake, nadat verschillende Vlaamse wevers zich daar hadden gevestigd en er de opdracht kregen in Engeland geboren ambachtslieden de weefkunst te leren. De broers Francis en Thomas Poyntz hebben waarschijnlijk op deze wijze in Mortlake de kunst van het tapijtweven geleerd. Algemeen wordt aangenomen dat Francis de eerste drie tapijten uit de serie heeft gemaakt in de werkplaats in Mortlake (nu een wijk van Londen) waarna Thomas, die zijn werkplaats waarschijnlijk had in de buurt van Hatton Garden (in de huidige Londense wijk Camden), alle overige tapijten voor zijn rekening nam.

Museum van jou

Bezoekers aan het woord

Het Scheepvaartmuseum trekt allerlei bezoekers, jong en oud. Wat brengt ze hiernaartoe en hoe ervaren zij de tijd die ze in het museum doorbrengen? Tijdens de Scheepsmodelbouwexpo én Burendag vertellen ze over hun bezoek.

Inge Loijens

‘Met een kind kun je niet alle bordjes lezen, maar wel kort het mooie grote gebouw bekijken’

Josselin, Marco en Kobus

Vrolijk wandelt Kobus (2) met zijn knuffel Radijs uit Parijs in zijn hand naar het VOC-schip. Dat is het hoogtepunt van zijn bezoek. Hij is samen met zijn ouders Marco en Josselin voor het eerst in Het Scheepvaartmuseum. Verrassend genoeg was hun bijpassende kleding niet van tevoren afgestemd. Naast het grote schip maakte ook de Scheepsmodelbouwexpo indruk op Kobus.

‘De kleine bootjes vond hij erg leuk’, vertellen zijn ouders, ‘vooral het groene LEGO-schip dat echte bonen op een loopband transporteert.’ Het bezoek met een peuter maakt de museumervaring anders. ‘Met een kind kun je niet alle bordjes lezen, maar wel kort het mooie grote gebouw bekijken. We komen zeker nog een keer terug!’ zegt Josselin.

Foto's: Roos de Bolster

‘Oskar speelt het liefst met schepen in bad’

Johan en Oskar

Zeiler Johan uit Groningen neemt zijn zoon Oskar voor het eerst mee naar Het Scheepvaartmuseum, waar de jongen nieuwsgierig rondkijkt op het schip *Christiaan Brunings*. Hij is daarnaast erg onder de indruk van de kanonnen op het VOC-schip. Thuis geniet Oskar ook van schepen. ‘Oskar speelt het liefst met schepen in bad. Een redelijke collectie aan duikboten, raceboten en ander scheepjes gaan regelmatig, als de cementwagen even geen zin heeft, mee in het schuim.’ Johan hoopt zijn eigen zeilboot, een Kolibri 560, volgende zomer weer te laten varen op de Friese meren.’ Dat dit duo terugkomt in het museum is wel zeker. ‘Het is vaste prik, ik kwam voorheen met mijn dochter, maar nu Oskar oud genoeg is mag hij ook mee.’

Sanne en Tove

Vrolijk kleurend op het Open Plein treffen we Tove (4) aan, samen met haar moeder Sanne. Het Scheepvaartmuseum is een vertrouwde plek voor ze. ‘Tove wil hier bijna elke week naartoe, sinds haar tweede. We voelen ons hier heel fijn,’ vertelt Sanne. Ooit waren ze buren van het museum, nu wonen ze in Amsterdam-Noord. ‘Soms mist Tove Oost en dan komen we hier weer heen.’ Wat Tove zelf het liefste doet? ‘Lekker spelen.’ Zo is de grote walvis leuk én een beetje spannend. ‘Vooral het oog en de tong zou ze stiekem willen gebruiken als springkussen’, lacht haar moeder. Jong geleerd, oud gedaan? Sanne sluit het niet uit: ‘Wie weet kan Tove hier komen werken als ze later groot is.’

Frans

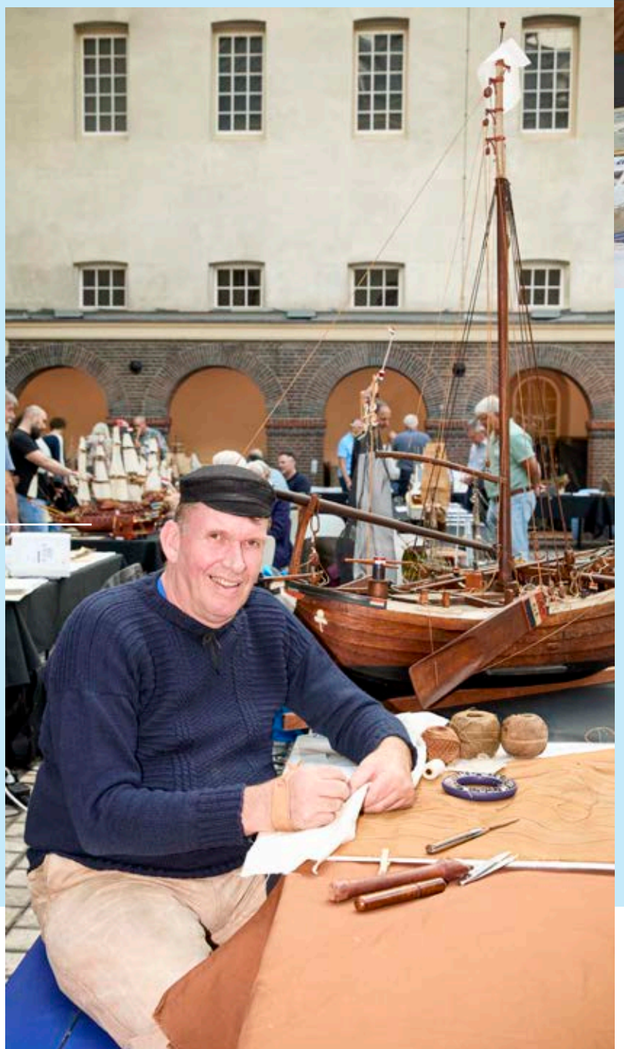
Frans uit de Beemster is vrijwilliger bij het Flessenscheepjesmuseum in Enkhuizen. Vandaag staat hij met een verzameling van zo’n 25 flessenscheepjes op de Scheepsmodelbouwexpo. ‘Het is al veertig jaar mijn passie en ik heb er zo’n honderd gemaakt.’ Het is een minutieus werkje: ‘Alles gaat via de hals naar binnen.’ Zijn favoriet staat rechts van hem: ‘Dit flesje met een diorama toont de woning van een scheepsbouwmeester met twee hellingen en schepen in aanbouw, geïnspireerd op de archeologische vondst bij het Zaantheater.’ Voor nieuwe inspiratie komt Frans af en toe naar Het Scheepvaartmuseum. ‘Hier zijn echt een hele hoop modellen te zien, bijvoorbeeld in de tentoonstelling *Scheepsmodellen*.’

‘We zijn vooral op zoek naar meer informatie over de VOC’

Jochem en Daan

Schoolvrienden Jochem en Daan waren maar liefst 2,5 uur onderweg vanuit Veendam om voor hun profielwerkstuk onderzoek te doen in Het Scheepvaartmuseum. Het is hun eerste keer in het museum én de eerste keer in Amsterdam. ‘Ik vind geschiedenis wel een interessant vak, maar wil uiteindelijk de economische of sociale kant op’, zegt Jochem. Ze zijn vooral op zoek naar meer informatie over de VOC. ‘We zijn benieuwd naar de sociale en economische gevolgen van de VOC op Nederland.’ Ze hebben het hele museum al doorlopen en kunnen met een vergaarbak aan kennis terug naar het noorden. Op naar het eindexamen.

Bob

Zittend op zijn zeilbankje kletst verhalenverteller Bob met iedereen die bij zijn kraam langskomt. ‘Het is gezellig om hier te zijn, goed om te netwerken.’ De jaarlijkse Scheepsmodelbouwexpo is vaste prik, maar musea doet hij zelden als bezoeker aan. ‘Ik kom via de bijkeukendeur binnen, ik ben er onderdeel van.’ Hij lijkt met zijn visserstrui, sleper en historische gereedschap inderdaad zo weggelopen uit een schilderij. ‘Ik kom van de kust. Dan gaat je hart uit naar bomschuiten. Deze bomschuit stond op het punt om bij het oud vuil gezet te worden, toen heb ik hem geadopteerd.’

Bernadette en Ron

Ron is hoofdorganisator van de jaarlijkse Scheepsmodelbouwexpo en redacteur van het tijdschrift *De Modelbouwer*. Trots staat hij met zijn vrouw achter zijn zelfgemaakte scheepsmodel *Soleil Royal*, waar hij zo’n vijf jaar aan werkte. Zonder haar had het model er heel anders uitgezien, namelijk zonder zeilen, want zij leerde hem werken met een naaimachine, zodat hij de zeilen zelf kon maken. Terwijl Ron aan zijn scheepsmodellen werkt, legt Bernadette zich liever toe op haken. Wat er zo mooi is aan modelbouw? ‘Het is net of je een groot kind bent. Je kunt de wereld in het klein nabootsen’, licht Ron toe. ‘Ik kom weleens voor werkoverleg in het depot van het museum, daar staan nog veel meer modellen’, zegt hij lachend.

Nadia en Jonne

Nadia en Jonne uit Nijmegen combineren een dagje Het Scheepvaartmuseum met een bezoek aan de balletvoorstelling *Het Zwanenmeer*. Nadia heeft een brede interesse in kunst. Jonne is zelf muzikant en voelt meteen een bepaalde sfeer als hij het museum in loopt. ‘De muziek van de musical *The Last Ship* van Sting speelt nu in mijn hoofd.’ Een heel andere sfeer ademt de kunstinstallatie van Vincent Ruijters, die onderzoek deed naar zijn Aziatische familieachtergrond. ‘Mijn vader is Chinees-Indonesisch’, vertelt Jonne. ‘Mijn oma was honderd procent Chinees, maar cultureel helemaal Indisch. Ik weet er weinig over, maar vind het interessant om me er nu mee te verbinden.’

‘De muziek van de musical *The Last Ship* van Sting speelt nu in mijn hoofd’

FELLOWSHIPS

Het Scheepvaartmuseum stimuleert onderzoek naar objecten in de museumcollectie met twee beurzen. Het Dr. Ernst Crone Fellowship staat open voor gepromoveerde academici, het Prof. J.C.M. Warnsinck Fellowship voor (bijna) afgestudeerde masterstudenten. We praten je graag bij over de lopende onderzoeken.

Een verweven geschiedenis

Sara Wieman

Het Scheepvaartmuseum herbergt een serie waterverf-tekeningen op zijde. Op één daarvan beschildert een man een stuk textiel met rode verf. Gebukt over een witte lap stof versiert hij het weefsel met stempels. Een andere verbeeldt een man hurkend bij een blauw verfbad. Met zijn blauw-gekleurde handen haalt hij groen getint textiel uit het bassin. Ook is er een selectie tekeningen die diverse andere stappen in het proces van textielproductie toont, waarbij de afgebeelde personen het materiaal zittend op de grond bewerken. In al hun diversiteit hebben de tekeningen één ding gemeen: ze verbeelden allemaal een typisch Japans ambacht.

De tekeningen staan niet op zichzelf, maar zijn onderdeel van een album. Dat werd na 1869 samengesteld door Dirk de Graeff van Polsbroek (1833–1916), een Nederlandse diplomaat in Japan. Gedurende zijn tijd daar verzamelde hij foto's en tekeningen die indrukken boden van het land, en vormgaven aan zijn fascinatie voor de Japanse cultuur. Hij was niet de enige. In de negentiende eeuw bestond er in Nederland grote interesse voor de Japanse maatschappij. Die kwam onder meer tot uiting in het verzamelen en bestuderen van Japanse textielproducten waarbij Nederlanders zich verwonderden over de verfijning van esthetiek en vakmanschap.

Hoewel historici het belang van textiel in de relatie tussen Nederland en Japan onderstrepen, wordt zelden stilgestaan bij de specifieke kenmerken van de door de Nederlanders zo gewaardeerde Japanse stoffen. Het type, de bewerking en de kwaliteit van het textiel gaven de producten betekenis en maakten ze tot een zicht- en tastbare belichaming van de Japanse cultuur. In mijn Prof. J.C.M. Warnsinck Fellowship heb ik onderzocht hoe de materiële eigenschappen van Japanse stoffen en de representatie van Japanse textielambachten hebben bijgedragen aan de negentiende-eeuwse Nederlandse waardering voor de Japanse textielproductie. Dat geeft een nieuw perspectief op de geschiedschrijving van de negentiende-eeuwse fascinatie voor de Japanse cultuur in Nederland.

De tekeningen bieden een uitgelezen kans om dit onderzoek uit te voeren. Maar ook los van de historische context zijn ze door hun materiële gelaagdheid uitzonderlijke onderzoeks-objecten. Ze verbeelden niet alleen Japanse textielambachten, ze zijn ook zelf textielobjecten. Door hun materialiteit én hun beeldrepresentatie te onderzoeken, en te verweven met het persoonlijke verhaal van Dirk de Graeff van Polsbroek, hoop ik meer inzicht te krijgen in de rol van textiel in de Japanliefde in negentiende-eeuws Nederland.

Tekening van een vervaardiger van calico(t) (katoen) en een (textiel)verver, pagina 74 uit album nr. 1 uit de verzameling van Dirk De Graeff Van Polsbroek, circa 1865, S.3628(02)162 / S.3628(02)163

Verschillen in koloniale blikken op Azië

Sailaja Mundakkal

In 1949 verwierf Het Scheepvaartmuseum vijf koloniale kaarten van Sothmann & Co in Amsterdam: vier van de VOC en één uit Frankrijk. Alle vijf hebben het merk 'Bonte' en zijn gedateerd tussen 1650 en 1700. Ze tonen Zuid- en Zuidoost-Azië bezien door een koloniale bril.

Voor deze verzameling onderzoek ik als Prof. J.C.M. Warnsinck Fellow de manier waarop kaarten als politiek instrument kunnen worden ingezet, door de verschillende termen en symbolen te bestuderen waarmee de regio's in Azië werden weergegeven in twee koloniale grootmachten: de Nederlanders en de Fransen.

Doordat de nummering is onderbroken, lijken de koloniale kaarten uit de collectie van het museum onderdeel te zijn geweest van een grotere verzameling. Behalve dat Het Scheepvaartmuseum ze in 1949 heeft aangekocht bij Sothmann & Co, zijn er weinig gegevens over de kaarten. Maar zelf boden ze wel volop informatie. Zo kreeg ik tijdens mijn onderzoek meer inzicht in grotere vragen: over koloniale toe-eigening, informatiediefstal en koloniale beeldvorming over Azië.

Kaarten leren niet alleen iets over nautische techniek, maar ook over geopolitiek. De toegevoegde waarde van dit onderzoek is dat het licht laat schijnen op de verschillen in organisatie tussen de Oost-Indische compagnieën van de twee landen. De VOC organiseerde het kaartenmaken gedecentraliseerd en nauwgezet, de Fransen begonnen daar pas in de vroege achttiende eeuw mee. Zij beschikten lange tijd niet over zo'n systeem, vooral doordat de Franse Oost-Indische compagnie pas veel later grote koloniale status kreeg. Het zeventiende-eeuwse verschil tussen de twee landen blijkt onder andere uit de hoeveelheid beschikbaar archiefmateriaal.

Tegelijk is het belangrijk om informatie-uitwisseling tussen de verschillende compagnieën en landen te benadrukken. In het derde deel van de boekenreeks *The History of Cartography* uit 2007 schrijft Catherine Hoffman in haar hoofdstuk over de vroegmoderne Franse cartografie, dat het pad voor Franse kaarten werd geëffend door Nederlandse en Vlaamse cartografen die zich in steden als Lyon en Parijs vestigden. De Nederlanders hadden zelf veel gegevens over Azië over-genomen uit Portugese bronnen. Dit delen en overnemen van informatie is belangrijk in de internationale cartografie van die tijd.

Kortom, in mijn vergelijkende onderzoek van cartografische representaties in verschillende landen, kijk ik naar de kaarten zelf en naar internationale informatie-uitwisseling. En heb ik speciale aandacht voor de rol van deze kaarten als politiek middel. Wat tegelijk iets zegt over het politieke belang van de in kaart gebrachte regio.

Zeekaart van de Chinese Zee, Amsterdam, 1649, Joan Blaeu, Amsterdam, A.2629(01)

Zeekaart van de Verenigde Oost-Indische Compagnie van de Java Zee, circa 1695, anoniem, A.2629(02)

Jodocus Hondius (1563–1612), Hemelglobe van 21 cm doorsnee, 1601. 2013.0374

HEMEL EN AARDE

Foto: Frederik Petzoldt

De redactie nodigt ieder nummer een columnist uit om te reflecteren op een object, tentoonstelling of publieksprogramma van Het Scheepvaartmuseum.

Robin Block

'There are known unknowns (...) But there are also unknown unknowns', sprak Donald Rumsfeld, toenmalig secretaris van Defensie, ooit raadselachtig. Dat ging over potentiële aanwezigheid van massavernietigingswapens in Irak. *'Hey, stuff happens',* luidt een van zijn aardsere uitspraken, toen die wapens niet werden gevonden, maar er inmiddels de nodige 'randschade' was aangericht: *'...freedom's untidy, and free people are free to make mistakes and commit crimes and do bad things.'*

Ik moest hieraan denken nu het Amerikaanse leger Elon Musks AI-model Grok gebruikt om doelen te lokaliseren in de Straat van Hormuz. Dit is uiteraard niet de eerste keer in de geschiedenis dat grof geweld wordt ingezet om over een overzees gebied en een handelsroute te heersen, en dat het berekenen van de juiste coördinaten van onschatbare waarde is. Begon onze hele koloniale onderneming niet ooit met een kaart en een vaarroute?

'Die VOC-mentaliteit. Over grenzen heen kijken. Dynamiek... toch?' zou oud-premier Balkenende zeggen met vuisten als cheerleaderpompons.

Er is de kaart, en er is het gebied. Die twee vallen niet samen. We belijnen wat we waar kunnen nemen. Aan de rand zijn monsters, draken. Daar heulen de '*unknowns*' en betreden we het rommelige rijk van afwijking, beeldvorming, verbeelding. Ook onze geschiedschrijving blijft een benadering; ze beroept zich op een geschat bestek van meetwaarden. Historici en conservatoren proberen net als de kaartmakers van weleer de beste lijn door een puntenwolk van aannames te trekken, zoals astrologen lijnen door het sterrenstelsel trekken om er een lotsbestemming aan te verbinden. Bij elke nieuwe waarneming komt er een punt bij, verschuift de wolk en wordt er een nieuwe lijn getrokken. Wie bepaalt uiteindelijk of er iets groots of iets gruwelijks is verricht?

Het 'lichtbudget' is een vakterm voor de mate van licht waaraan een object mag worden blootgesteld. Maar het zou evenzeer iets kunnen zeggen over hoelang bepaalde historische weergaven moreel gezien nog het daglicht verdragen, terwijl andere narratieven naar het schaduwrijk worden verdrongen. Toch, ons perspectief kantelt beetje bij beetje, draait nauwelijks merkbaar om haar as. Nieuwe routes ontstaan om een kunstvoorwerp of icoon te belichten. De wijzer van ethiek schippert daarbij soms tussen het kompasnoorden en het ware noorden. Misschien is dit ook waarom aard- en hemelglobes als die van de meestercartograaf Jacobus Hondius (1563–1612) lange tijd in paren kwamen: om elkaar in balans te brengen; de één voor het grove, brute grondwerk, de aardse feitelijkheden, de ander voor een groter, uitgezoomd besef.

Deze gedachte bracht me tot een verrassende analogie. Ook derwisjen, mystieke soefidansers, verbinden in hun beweging hemel en aarde, waarbij hun lichaam zelf het kompas vormt. Ze keren één handpalm naar het goddelijke, de andere naar de grond en beginnen majestueus te draaien. Over dynamiek gesproken: opeens stel ik mij een 24-uurs performance voor, live op de binnenplaats van Het Scheepvaartmuseum: een soefidans (een *sema*) van tientallen dansers die verkleed als aard- en hemelglobes zwieren; eerst langzaam, dan steeds sneller, wentelen ze in een houten horizonring. Ze beginnen zelfs wat te zwabberen rond hun as, in hun eigen vreemde tempo, alsof talloze middelpuntvliedende krachten hen beheersen. Rondom klinkt een soundscape die doet denken aan tollende muntstukken en het ratelende rouletteballetje. Erdoorheen hoor je de zware ademhaling van de dansers, die gaandeweg meer synchroniseert.

Dan schakelen ze plots allen over op één en dezelfde snelheid. Langzaam bouwen ze af totdat ze precies de hoek en traagheid 'evenaren' waarmee onze planeet om haar as draait (één keer per 23 uur en 56 minuten): voor de buitenwereld lijken de dansers stil te staan, innerlijk hebben ze al lang een nieuwe beweging ingezet.

Robin Block is schrijver, muzikant en performer. Zijn **dichtbundel** *Handleiding voor Ontheemden*, over Nederland en Indonesië, werd bekroond met de Herman de Coninckprijs en de J.C. Bloemprijs.

Aanwinst

Zeldzame globe van Hondius uit 1618

Dit jaar kwam een zeldzame aardglobe van Jodocus Hondius op de markt, 21 cm in doorsnee. Het Scheepvaartmuseum kreeg daarmee onverwacht een mogelijkheid om dit bijzondere object aan de collectie toe te voegen.

Diederick Wildeman

De aardglobe van Jodocus Hondius uit 1618 is zeer zeldzaam. Er is slechts één andere ter wereld bekend. Hij bevindt zich in een originele globestoel, zoals die door Hondius werd geleverd. De stoel is in de achttiende eeuw van goudverf voorzien. De globe werd onlangs in Parijs door het museum aangeschaft.

De foto is met AI bewerkt om de achtergrond te verwijderen.

Bijna een eeuw lang, ongeveer van 1590 tot 1680, domineerde Nederland de mondiale markt van globes. In de zestiende eeuw werd de wereld voor Europeanen snel groter: er bleken veel meer landen en gebieden te bestaan dan ze ooit voor mogelijk hadden gehouden. Dat kweekte de behoefte om de nieuwverworven kennis cartografisch in beeld te brengen, met zowel globes als kaarten. Nederland beschikte over de benodigde geografische informatie en over vakkundige graveurs. Dankzij sterke handelscontacten konden de globes en kaarten bovendien in heel Europa worden verkocht.

Het Scheepvaartmuseum bezit de grootste collectie oude globes van Nederland, en op wereldniveau is het de derde verzameling. Als er een belangrijk en zeldzaam exemplaar op de markt verschijnt, is het dus logisch dat het museum dat wil verwerven. Goed vertegenwoordigd in de collectie zijn Jodocus Hondius (1563–1612) en Willem Jansz Blaeu (1571–1638). Zij waren rond 1600 de twee beste én meest productieve globemakers. Deze globe van Hondius ontbrak nog.

De zeevaart en de aardglobe van Hondius

In 1601 bracht Hondius een nieuwe aard- en hemelglobe op de markt met een diameter van 21 cm. Zeventien jaar later kwam hij met een tweede, licht gewijzigde editie ('staat' genoemd). Hierop werden destijds voor Europeanen onbekende plekken aan het kaartbeeld toegevoegd, waaronder de gebieden die Henry Hudson in Nederlandse dienst in het huidige Canada en bij de oostkust van Noord-Amerika had verkend.

Portret van Gerard Mercator (links) en Jodocus Hondius (rechts) in: Hendricus Hondius, *Atlas; sive, Cosmographicae meditationes de fabrica mundi* (Amsterdam 1630). A.0145(227)

De globe is voor Het Scheepvaartmuseum bijzonder interessant omdat hij is opgedragen 'Aan de meest beroemde en kundige bevelhebbers van de nautische en oorlogszaken van de Verenigde Nederlanden'. Boven deze opdracht is ook het wapen van de Admiraliteit te zien, herkenbaar aan de gekruiste ankers. Maar de voornaamste historische waarde schuilt erin dat de globe zo is ontworpen dat hij daadwerkelijk gebruikt kon worden voor navigatie. Het gaat om een specifiek systeem dat werd ontwikkeld door Petrus Plancius (1552–1622), de bekende dominee-geograaf die een grote rol speelde bij de eerste Nederlandse zeereizen naar de Poolgebieden en Azië.

Het lengtegraadsysteem van Plancius

Plancius' systeem was gebaseerd op de afwijking van het scheepskompas ten opzichte van het geografische noorden. Hij veronderstelde dat deze afwijking in oost-westrichting op geheel regelmatige wijze over de aarde af- en toenam. Omdat de kompasafwijking op zee relatief eenvoudig te bepalen is, dacht hij dat een zeevaarder dan direct de geografische lengte van een schip op volle zee kon herleiden.

Tot die tijd was het vaststellen van de lengtegraad op open zee onmogelijk. Om zijn nieuwe theorie sluitend te maken, paste Plancius de geografische lengtegraad van bekende gebieden en plaatsen op deze globe aan zijn model aan. Als nulmeridiaan koos hij de lijn die over de Azoren-eilanden Corvo en Flores loopt (ongeveer 31 graden WL vanuit de Greenwich-meridiaan). Dit was volgens hem dé plek op aarde waar een magnetisch kompas kaarsrecht naar het ware noorden wees.

De globe van Hondius en de praktijk

De aardglobe van Hondius is de eerste en enige globe die volgens dit systeem van Plancius is ingericht. Vroege Nederlandse zeereizen in het begin van de zeventiende eeuw toonden al snel aan dat de theorie onjuist was. De magnetische afwijking bleek helemaal niet regelmatig over de aardbol verdeeld. Pas in de tweede helft van de achttiende eeuw werd, met de uitvinding van de scheepschronometer, een methode ontwikkeld om de lengtegraad op zee wél accuraat te bepalen.

Gebruik door de VOC

Tussen 1603 en 1634 waren vader en zoon Hondius de vaste leveranciers van globes aan de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC). Oude scheepsinventarissen bevestigen dat die destijds standaard aan boord waren. Uit logboeken van VOC-schepen blijkt bovendien dat de methode van Plancius tussen 1608 en 1637 daadwerkelijk is toegepast.

In 1633 werd Willem Jansz Blaeu, de grootste concurrent van Hondius, aangesteld als de nieuwe officiële kaartmaker van de VOC. Vrijwel direct daarna werden de globes uit de inventaris van de VOC-schepen afgevoerd.

Verschillende versies

Er zijn twee versies, oftewel staten, bekend van Hondius' aardglobe. De eerste editie verscheen in 1601. De nu verworven tweede staat, uitgebracht in 1618, is uiterst zeldzaam; tot voor kort was er wereldwijd slechts één exemplaar van bekend, dat zich bevindt in de collectie van de Hispanic Society of America in New York. Ten opzichte van de eerste editie uit 1601 is de kaart op diverse punten geactualiseerd, met voor de Europeanen nieuwe plaatsen. Het was in deze tijd gebruikelijk dat globes als een set van aard- en hemelglobe werden gemaakt. Deze traditie bleef bestaan tot circa 1880. In 2013 verwierf Het Scheepvaartmuseum een exemplaar van de hemelglobe uit Hondius' staat van 1616, ook met een diameter van 21 cm. Destijds waren daarvan wereldwijd vijf exemplaren bekend – en geen enkele in Nederland, een echt zeldzaam exemplaar dus.

De aardglobe verkeert, met zijn leeftijd van ruim vierhonderd jaar, in een goede en stabiele conditie. Hij rust in zijn originele globestoel, geleverd door Hondius zelf. Diens globestoelen zijn erg herkenbaar, met name in de vormgeving van de poten (stijlen). Opvallend is een oudere, deels decoratieve aanpassing aan de stoel en de voet, die qua vormgeving aansluit bij de Franse Lodewijk XV-stijl uit de eerste helft van de achttiende eeuw.

Ten slotte

Met de verwerving van deze vrijwel unieke globe heeft Het Scheepvaartmuseum een enorme aanwinst binnengehaald. Met deze nieuwste aanwinst is een globepaar weer bij elkaar gebracht.

‘Luister naar die objecten’

Musea zijn voor hem plekken om het dagelijks leven beter te begrijpen. In een snel veranderende wereld kunnen musea een uiterst belangrijke rol spelen. De nieuwe algemeen directeur Stephan Alspeer stelt zich voor.

Edo Dijksterhuis

Eigenlijk wilde Stephan Alspeer (1981) dit interview niet doen. Op het moment van het gesprek werkt hij pas twee dagen als algemeen directeur-bestuurder van Het Scheepvaartmuseum, en hij heeft zichzelf voorgenomen gedurende zijn eerste honderd dagen alleen te praten met mensen binnen de organisatie. Of beter: naar hen te luisteren. Om te weten wat er speelt, waar het wringt en waar de mogelijkheden liggen. Over zijn plannen voor het museum kan en wil hij nog niets zeggen. Eerst moet hij alles begrijpen, vindt hij.

Dus gaat dit gesprek over wie hij is. Waar hij vandaan komt. En welke drijfveren hem op deze plek gebracht hebben. Want gezien zijn vorige baan als Hoofd Cultuur bij de NPO zal die stap sommigen verbaasd hebben. Alspeer vindt hem juist logisch. ‘Zowel bij de NPO als in Het Scheepvaartmuseum worden inhoudelijk kloppende verhalen verteld die Nederland verrijken en verbinden. Bij de NPO vanuit de makers, in het museum vanuit de collectie, als kennisinstituut.’

Hoewel hij bij de NPO een veel grotere organisatie leidde met een – voor musea gigantisch – budget van 100 miljoen euro, voelt Alspeer als museumdirecteur een zwaardere verantwoordelijkheid. ‘Het gaat om het vertrouwen van mensen in musea. Daar moeten we heel zuinig op zijn. Maar er zit spanning tussen secuur werken en het aansnijden van urgente onderwerpen waardoor het museum relevant blijft.’

Hij weet waarover hij het heeft, want als freelance creatief strateeg werkte hij voor cultuurorganisaties als het Rijksmuseum en theater DeLaMar. En als kind was hij al veel te vinden in musea. ‘Mijn ouders zijn enorme museumliefhebbers. Opgroeiend in Spijkenisse ging ik vaak naar het Natuurhistorisch Museum en het Wereldmuseum in Rotterdam. Een goed museumobject, historisch of kunstzinnig, praat tegen je, en doet dat bij iedereen anders. Het museum is je huis, en je kunt erin rondlopen zoals jij dat wilt: met Jay-Z op je koptelefoon, met de kinderen die los rondlopen of in je eentje in alle rust. Zoek je eigen manier en laat die objecten praten.’

Zelf gaat hij iedere maand minstens één keer naar het Rijksmuseum, soms een kwartiertje voor één specifiek schilderij, soms anderhalf uur. Maar zijn favoriet wil hij het niet noemen. ‘Het is gewoon heel groot, dus kan ik er veel vinden. Mijn museumbezoek wordt gestuurd door mijn behoefte. Soms zoek ik de emoties in Foam. Gaat het over de Straat van Hormuz of een president die de wereldkaart aanpast, dan moet je hier zijn, waar vroeger de lijnen op wereldkaarten werden getrokken. Museumbezoek is onderdeel van mijn dagelijks leven, een manier om dingen te begrijpen en te verwerken. Ik probeer dat ook over te brengen op mijn kinderen. Mijn oudste dochter is nu helemaal gek van K-Pop en probeer ik te interesseren voor Yayoi Kusama in het Stedelijk en *Ekō - Japan in twee beeldverhalen*, in Het Scheepvaartmuseum.’

‘Hoe kunnen we over twintig jaar, als de wereld er weer anders uitziet, slimmer kijken naar verleden en toekomst?’

Stephan Alspeer
Foto: Vere Maagdenberg

Die culturele verankering is door de jaren gegroeid. Toen Alspeer een studie moest kiezen, werd het commerciële economie ‘omdat ik het gewoon niet wist’. Omdat hij via het Erasmus-uitwisselingsprogramma een tijdje in het Britse Brighton had gezeten, deed hij daar zijn master. ‘Een vormende ervaring’, noemt hij het. ‘Ik rook daar aan het internationale, iets wat we toen niet hadden in Rotterdam. Bij terugkeer ben ik vrijwel direct naar Amsterdam verhuisd, waar ik ging werken bij farmaceutisch bedrijf Procter & Gamble. Maar voordat je het weet, zit je in het treintje naar het hoofdkantoor in Genève en denk je: wat doe ik hier?’

Hoewel hij na drie jaar weer vertrok bij de multinational, was zijn verbintenis aan het bedrijf niet zonder betekenis. ‘Ik was een van de eersten die niet bij een studievereniging hadden gezeten’, vertelt hij. ‘Zoals ik vaker in mijn leven de eerste ben geweest. De eerste in mijn familie om in het buitenland te studeren. De eerste zendermanager bij de NPO die van buiten kwam. En de eerste die culturele diversiteit in de reclamewereld aan de orde stelde.’

Dat laatste deed hij met zijn stichting IncludeNow. ‘Die ben ik begonnen naar aanleiding van de Code Diversiteit & Inclusie, waarmee de cultuursector echt voorop heeft gelopen. Ik dacht: kijk, zij fiksen het, dat moet in de commerciële sector ook. Momenteel zijn we zeker drie fasen verder. Het gaat niet meer om agenderen zoals acht jaar geleden. De vraag is nu: hoe kunnen we over twintig jaar, als de wereld er weer anders uitziet, slimmer kijken naar verleden en toekomst?’

Van de kunstenaars met wie hij heeft gewerkt, heeft Alspeer geleerd hoe je patronen doorbreekt en hoe belangrijk dat is. Hij geeft een voorbeeld. ‘Bij de NPO gold het dogma: jongeren hebben een korte aandachtsspanne. Maar hoe verklaar je dan dat twintigers en dertigers massaal podcasts van 2,5 uur over één onderwerp beluisteren? Misschien is het tv-model verouderd en moet je andere vormen zoeken. Dat geldt ook voor musea. Met de inhoud is niets mis, maar we moeten op zoek naar nieuwe manieren van presenteren. Niet dat alles VR moet worden of het hele museum op een usb-stick wordt gezet. Maar het is logisch dat tentoonstellingen van nu niet hetzelfde zijn als die in 1980 en dat ze in 2030 weer anders zullen zijn.’

Aangespoeld

In de bibliotheek van Het Scheepvaartmuseum werken medewerkers en vrijwilligers dagelijks aan het beheer van de rijke boekencollectie. Ze helpen bezoekers met hun vragen en zorgen ervoor dat de maritieme geschiedenis voor iedereen toegankelijk blijft. Hoofd bibliotheek Marja Goud en informatiespecialisten Erwin van Delden en Geke Burger lichten een aantal interessante titels toe.

Blikopener

Marja Goud

Blikopener, dat is het woord dat blijft hangen na het lezen van dit boek. In de eerste plaats omdat het boek *Ecopiraterij* van Stephen Snelders inzicht geeft in de gedachtegang en filosofie van de mensen die actief strijden tegen de walvisvangst en zeehondenjacht. Zij gaan uit van een niet-antropocentrisch perspectief, in de woorden van aanvoerder Paul Watson: '*The whales are our clients, not people*', de walvissen zijn onze klanten, niet mensen. Hun doel is om zonodig met het toebrengen van materiële schade de walvisvangst te verhinderen.

Watson noemt het 'agressieve geweldloosheid'. Maar is het piraterij? Daar zijn de meningen over verdeeld, Piraterij wordt meestal bedreven vanuit persoonlijk of menselijk gewin, en daar is hier geen sprake van.

Blikopener in de tweede plaats omdat een aantal schepen van de Sea Shepherd Conservation Society letterlijk werd uitgerust met blikopeners: scherpe uitstekende stukken staal, met de bedoeling om bij het rammen grote materiële schade toe te brengen. Als nautische term kende ik het woord nog niet.

Snelders zet de beweging – die in 1979 internationale bekendheid verwierf met het rammen van de walvisvaarder *Sierra* – in historisch perspectief, waarbij de vergelijking gemaakt wordt met piraterij in het verleden en de link gelegd met *Mare Liberum* ('de vrije zee') van Hugo de Groot uit 1609. Door het historische perspectief, het toelichten van de achterliggende filosofie en de levendige beschrijving van een aantal acties is dit een interessant verhaal geworden over mileuactivisme.

Ecopiraterij. Over het rammen van walvisjagers en de bescherming van de oceaan
Stephen Snelders
Zwolle / Zutphen: Mazirel Pers / Walburg Pers, 2026 – € 24,99

De marine in beeld

Geke Burger

Er zijn al talrijke historische publicaties over de Koninklijke Marine verschenen, maar dit is het eerste boek waarin de geschiedenis uitsluitend aan de hand van foto's wordt verteld. *Het Marineboek* onthult de schat aan beeldmateriaal in de collectie van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, waaronder vele foto's die nog nooit eerder werden gepubliceerd. Ze zijn thematisch ingedeeld in zes hoofdstukken: materieel, vlootoperaties en inzet, leven aan boord, infrastructuur en walorganisatie, een leven bij de marine en tot slot marine en maatschappij – en daarbinnen staan ze in chronologische volgorde. Daarmee komen niet alleen vele aspecten van ruim 150 jaar marine aan bod, maar krijgt de lezer ook (letterlijk) een goed beeld van de ontwikkelingen en veranderingen in de Koninklijke Marine door de tijd.

De opzet zorgt voor een verfrissende en levendige blik op de geschiedenis in mooi afgemeten stukken, zonder dat je bedolven wordt onder een storm aan informatie. *Het Marineboek* voelt als een fototentoonstelling die je vanuit je luie stoel kunt bekijken. Het handzame formaat van het boek helpt daarbij.

Het Marineboek
Jirsi Reinders (red. Erwin van Loo)
Zwolle: WBOOKS / Nederlands Instituut voor Militaire Historie, 2026 – € 19,95

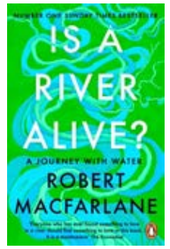
De Kanalenkoning en zijn ingenieurs

Geke Burger

Omstreeks 1800 had Amsterdam zijn gloriedagen al een tijd achter de rug en stapelden de problemen zich op. De Zuiderzee en het IJ slibden in rap tempo dicht en dat dreigde de scheepvaart en de handel, die het toch al zwaar te verduren hadden, de nek om te draaien. Bovendien kampte de stad met problemen bij de toevoer van vers water voor haar inwoners en waren de grachten zwaar vervuild geraakt. In deze malaise stonden twee mannen op, Jan Blanken en Adrianus François Goudriaan, die met ingenieuze waterstaatkundige plannen de stad en misschien zelfs het land wilden redden. Naast een plan voor het graven van het Noordhollands Kanaal werd gewerkt aan plannen voor het Goudriaankanaal door het Waterland, de verbinding van het eiland Marken met het vasteland, en de afdamming van het IJ. Blanken en Goudriaan waren rivalen, en hadden ook flink wat te stellen met het eigenzinnige Amsterdamse stadsbestuur. Daarnaast moesten ze nog laveren tussen de politieke machtswisselingen van de Franse tijd en het nieuwe Koninkrijk. Koning Willem I had enerzijds ambities die hem later de bijnaam Kanalenkoning gaven, maar ook steevast de hand op de knip. Sommige plannen sneuvelden, maar het Noordhollands Kanaal werd in 1824 in gebruik genomen.

Corine Nijenhuis slaagt in *De strijd om het IJ* erin dit complexe stukje waterstaatgeschiedenis te vertellen als een spannend avontuur, fictie en non-fictie combinerend. Door de zeer levendige beschrijvingen worden alle zintuigen geprikkeld en kan de lezer de sfeer van de historische gebeurtenissen haast zien, horen, voelen, ruiken en proeven.

De strijd om het IJ. Het meeslepende verhaal van een ambitieuze koning en zijn rivaliserende ingenieurs
Corine Nijenhuis
Amsterdam: Alfabet uitgevers, 2026 – € 23,99

Rivier als rechtspersoon?

Erwin van Delden

Schrijver Robert Macfarlane raakt met iedere reis en ieder boek meer geëngageerd. Voor zijn laatste boek ging hij op pad met de vraag: *leeft een rivier?* Hij vroeg zich af of een rivier een eigen leven kan leiden en een rechtspersoon kan zijn.

Macfarlane begint en eindigt zijn avonturen in Engeland. Van daaruit bezoekt hij Ecuador, India en Canada. Het nevelwoud in Ecuador waar de Río Los Cedros doorheen stroomt, heeft een beschermde status. Josef DeCoux vecht sinds de jaren tachtig voor het behoud en de rechten van het unieke ecosysteem. DeCoux is bij aankomst van Macfarlane al ernstig ziek. Macfarlane, literatuurwetenschapper in Cambridge, heeft gin en het *Gilgamesj-epos* meegebracht voor de eigenzinnige strijder tegen mijnbouw in het (stroom)gebied. Het eeuwenoude epos gaat over een tocht door een cederbos in het land van de Eufraat en de Tigris – Mesopotamië.

In Chennai, India trekt Macfarlane op met de jonge natuuronderzoeker Yuvan Aves – minder onstuimig dan maar even gedreven als DeCoux. Door veel te lezen heeft hij zich kunnen ontworstelen aan zijn gewelddadige opvoeding. Aves komt op voor de rechten van, onder andere, de Adyar: een zwaar vervuilde rivier die van groot belang is voor trekvogels.

De kanotocht over de Mutehekau Shipu, ook wel de Magpie-rivier, in Quebec vormt het spannendste deel van het boek. Macfarlane en zijn reisgenoten krijgen een opdracht mee van de Innu-activiste en dichteres Rita Mestokosho: bewijs eer aan de rivier en stel de rivier een vraag. Voor Mestokosho heeft Macfarlane *De levende berg* (1977) van Nan Shepherd meegenomen. De vaartocht riep bij mij herinneringen op aan de film *Deliverance* (1972), ook over een wilde kanotocht over een met indamming bedreigde rivier. Macfarlane noemt zelf het bovennatuurlijke kanoverhaal *The Willows* uit 1907 van Algernon Blackwood.

Is a River Alive? is ook een boek over rouw. Rouw om een overleden vader, zus, vriend. Een rivier ontspringt en mondt uit. Net als het leven zelf. Kan diezelfde rivier ook troost bieden, je terugleiden naar het leven?

Beantwoorden kan Macfarlane de vraag 'leeft een rivier?' uiteindelijk niet. Dat hoeft ook niet. De verkenning van de vraag en zijn gevecht met het begrip 'rechtspersoon' hebben een boeiend boek opgeleverd over natuur en cultuur, mensen en taal.

Is a River Alive? A Journey with Water
Robert Macfarlane
Londen: Penguin Books, 2026 – € 12,29
vertaald als: *Leeft een rivier?*
Amsterdam: Athenaeum, 2026 – € 29,99

Object in beeld

Illustratie: Saša Ostoja

Groenlandvaart

'Als kind was ik al gefascineerd door oude schoolplaten. Voor deze illustratie heb ik me laten inspireren door hun oude beeldtaal en door verhalen over de Nederlandse walvisvaart.'
Saša Ostoja, 2026

De meerwaarde van mensen en ontmoetingen

Achter de schermen bij de afdeling educatie & publieksprogrammering

**Hoe maak je een museumbezoek inspirerend?
Een dagje met de afdeling educatie & publieksprogrammering,
die altijd wel een verhaal te vertellen heeft.**

Inge Loijens

Museumdocent Nina Tijsterman en trouwe bezoeker Boris komen elkaar regelmatig tegen tijdens wateryoga op de steiger bij het museum

Foto's: Kirsten van Santen

De zomer lacht ons toe. Misschien wel iets te veel: buiten is het 35 graden, en dat merk je onder de glazen overkapping op het Open Plein. Maar het weerhoudt trouwe bezoeker Boris (6) er niet van om hier te komen tekenen. In volle concentratie kleurt hij zon, zee en strand. Toen hij 2 jaar was, kwam hij voor het eerst in het museum en werd *Duiker Doris* favoriet, de tentoonstelling voor de allerkleinsten. Nu houdt hij vooral van de afwisselende vakantie-activiteiten.

De blik van de bezoeker

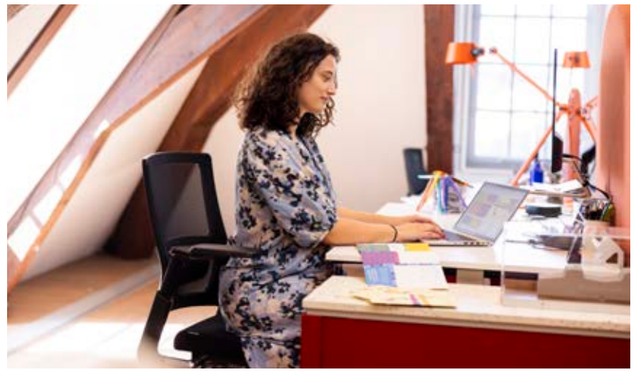
Hoe maak je een passend programma voor de mensen die in het museum komen? 'We kijken naar de collectie met de blik van de bezoeker', vertelt Wiske Klop, programmamaker families. 'Deze zomer staat het kleurrijke prentenboek *Het meisje met de zaadjes in het haar* centraal.' Het is het eerste Nederlandse prentenboek over trans-Atlantische slavernij. Veel ouders vinden het lastig om met hun kinderen over dat onderwerp te praten. Dit boek en een bijbehorend programma helpen om het thema begrijpelijk en tastbaar te maken.

Klop ontwikkelde dit voorjaar deze nieuwe activiteit. 'Je loopt hier echt het verhaal in. Er zijn borden en tafelzeilen met de boekprint, er is een zithoek met kussentjes. De workshop gaat over thuis zijn en je thuis voelen door een brief of tekening te maken. Het bijzondere is dat de post daadwerkelijk wordt opgestuurd, naar kinderen bij een culturele organisatie in Paramaribo, die later terug gaan schrijven. In de herfstvakantie werden de reacties hier getoond.'

Nancy Bosmans, schrijver van het prentenboek, dat onlangs de Thea Beckmanprijs won voor het beste historische jeugdboek, komt regelmatig met haar kinderen in het museum om mee te doen aan de activiteiten. Ze benaderde het museum zelf voor een samenwerking. 'Het Scheepvaartmuseum is dé plek waar verhalen over reizen, werelden verbinden en geschiedenis samenkomen. Aangezien de thematiek van het boek naadloos aansluit bij de manier waarop het museum verhalen vertelt, leek me dit een logische samenwerking.' Wat Bosmans opvalt, zijn het enthousiasme en de betrokkenheid van het team, en van iedereen in het museum.

Het prentenboek *Het meisje met de zaadjes in het haar* van Nancy Bosmans vormt het uitgangspunt van de activiteit op het Open Plein

Wiske Klop op haar werkplek op de derde verdieping van het museum

Wiske Klop stemt met collega's van verschillende afdelingen de programmering af tijdens overleg

Het museum heeft allerlei materialen die nodig zijn voor de verschillende familie-activiteiten

'Het leuke aan mijn werk is dat het afwisselend, creatief en inhoudelijk is'

De afdeling educatie & publieksprogrammering ontwikkelt programmering voor families en volwassenen, onderwijs- en schoolbezoeken én draagt bij aan alles wat de bezoekers zien. Zoals de audiotour, zaalteksten en audiovisuele inhoud. Het team telt zeven mensen: een afdelingshoofd, twee programmamakers, twee educatoren en twee planners. Daaromheen zijn zo'n 25 museumdocenten flexibel inzetbaar. Zij worden intern en extern geboekt, met name voor onderwijsgroepen, maar ook voor particuliere gasten of speciale evenementen die de commerciële tak van het museum organiseert. In 2025 kwamen er ruim 25.000 leerlingen en studenten over de vloer.

'Het leuke aan mijn werk is dat het afwisselend, creatief en inhoudelijk is', zegt Klop enthousiast. 'Het is inspirerend om te brainstormen over nieuwe programma's en op korte termijn resultaat te zien. Mijn favoriete activiteit is de Fashion Filter Fabriek, ontwikkeld bij de modetentoonstelling *Oceanista – Fashion & Sea*. Bezoekers konden hun eigen outfit tekenen, geïnspireerd op de tentoonstelling. Deze werd via *augmented reality* direct op de bezoeker geprojecteerd, zodat zij hun eigen outfit "echt" aan kregen. Leuk om te zien wat voor bijzondere creaties er werden verzonnen.' Klop haalt plezier uit werken met veel verschillende mensen. Zo overlegt ze binnen het team met de planners en museumdocenten, in het museum met de afdelingen marketing & communicatie, beveiliging, publieksservice, collecties en filantropie, en erbuiten met bijvoorbeeld schrijver Nancy Bosmans en ArtPlayground.

De nieuwsgierigheid prikkelen

Hoofd educatie & publieksprogrammering Bas van der Kruk benadrukt dat zijn afdeling om mensen en ontmoetingen draait. 'Wij willen elke bezoeker een fijne ervaring bieden vanuit het idee dat je altijd wel iets kunt leren of meemaken. We willen de nieuwsgierigheid prikkelen. Na je bezoek neem je iets mee wat je vooraf niet had kunnen bedenken – een inzicht, een gevoel, een verwondering, een nieuw perspectief, een nieuwe vaardigheid.'

Kinderen kunnen in het café-restaurant kleurplaten van *Duiker Doris* en het Vishotel ophalen, voor in het museum of voor thuis

Trouwe bezoeker Boris komt al van kleins af aan regelmatig in het museum, ‘Nu komen we nog “maar” één keer per maand’, zegt zijn vader

‘Het is voor kinderen best confronterend hoeveel er uit het water komt’

Dat het museumbezoek inspireert, bewijst trouwe bezoeker Boris. De afgelopen jaren deed hij tientallen keren mee aan zijn lievelingsactiviteit – en publieksfavoriet – wateryoga, waarna hij zelfs besloot een jaar yogales te nemen. ‘Boris is me echt is bijgebleven’, beaamt museumdocent Nina Tijsterman. ‘In de zomervakantie zag ik hem soms meerdere keren per week meedoen met wateryoga. Stond ik de volgende dag bij een andere activiteit, was Boris er weer, even lekker tekenen, voordat hij weer naar de wateryoga ging.’ Klop: ‘Herhaalbezoek is een belangrijke reden dat het museum programma's maakt voor in de schoolvakanties, die alles bij elkaar een derde van het jaar in beslag nemen’.

Zeewiermassage en dansen als koraal

Tijdens wateryoga laten kinderen en ouders hun heupen wiegen als een bootje, gaan dansen als koraal en geven elkaar een zeewiermassage. De yoga is samen met een yogadocent ontwikkeld. Er staat maritieme achtergrondmuziek op. Bijzonder is dat deze activiteit in het zonnetje op de steiger kan worden gegeven. Het museum kiest ook bewust voor een familie- in plaats van een kinderprogrammering, om samenwerking te stimuleren.

Er is nog meer te doen in de zomers. Zo is er een papieren kijktocht met zelfstandig uit te voeren opdrachten en het gezamenlijke initiatief met Plastic Whale waarbij families in een bootje over de grachten varen om afval uit het water te vissen. Een leuke activiteit met een serieuze boodschap. ‘Het is voor kinderen best confronterend hoeveel er uit het water komt. Dit jaar is bijna 300 kilo opgevist door kinderen,’ zegt Klop. Ook Boris is mee geweest: ‘Ik heb zelfs een schoen uit het water gevist!’

Verschijnen en verdwijnen

Vakantieactiviteiten, evenementen als Museumnacht en Green Sunday of rondleidingen zijn zichtbaar in het museum, maar veel werk van de afdeling is dat niet. Vaak gaat het dan om kennisdeling. Zo komen er hulpvragen voor profielwerkstukken of spreekbeurten bij de educatoren terecht, of ontvangt de afdeling een ludiek programma-idee van een buurtbewoner. De afdeling heeft een groot netwerk. De snelheid en afwisseling is een kracht, maar er schuilt ook een gevaar in, geeft Van der Kruk aan: ‘De grootste uitdaging die ik zie, is dat wij relatief flexibel zijn doordat onze programma’s in korte tijd in elkaar gezet kunnen worden. Ze zijn er en verdwijnen vervolgens snel weer. Maar hoe zorg je ervoor dat als je iets in gang hebt gezet, er een rode draad blijft bestaan? En we moeten de hele tijd blijven denken: wat willen mensen hier zien en doen, welke rol heeft ons museum? Dat is leuk om mee bezig te zijn.’

Als het aan Boris ligt, komt er een speeltuin met waterpistolen, een grote zandbak én een zwembad op het Open Plein in de vakantie. Aan ideeën geen gebrek. De verbeelding is geprikkeld.

Families worden uitgenodigd om na te denken over wat ‘thuis zijn’ betekent en tekenen of schrijven erover tijdens de familie-activiteit op het Open Plein

Op de agenda

**In Het Scheepvaartmuseum bruist het van de activiteiten.
Bekijk hier wat er de komende maanden zoal te doen is.
Check de website voor het meest actuele en complete aanbod.**

Foto: Twycer

Museumnacht

7 november 19.00 – 2.00 uur

Van navigeren op zee aan de hand van de sterren tot de beats van The Gang Is Beautiful – deze editie van de Museumnacht staat helemaal in het teken van beweging. Met tours door de nieuwste tentoonstellingen, *artist talks*, performances en workshops.

Foto: Sjoerd Derrine

Strange Fruit 2.0

8 november 14.00 – 15.00 uur

Op zondag 8 november toont choreograaf Sedrig Verwoert het stuk *Strange Fruit 2.0* in het museum. *Strange Fruit 2.0* is een hedendaags dansstuk dat dient als een krachtige reflectie op de reis van zwarte mensen door de geschiedenis heen, verweven met een indringende blik op het politieke klimaat van vandaag.

Foto: Kirsten van Santen

Green Sunday

29 november 11.00 – 15.30 uur

Dit jaar is er speciale editie van Green Sunday in samenwerking met de meest fashionable en creatieve gang van Amsterdam: The Gang Is Beautiful. Steun op zondag 29 november lokale makers en initiatieven tijdens een shopping market, sustainable fashion workshop en kledingruil.

Foto: Stephan Vanfleteren

Lezingen Stephan Vanfleteren

13 december & 14 maart

Luister naar fotograaf Stephan Vanfleteren, die tijdens de looptijd van de tentoonstelling *Transcripts of a Sea* twee lezingen over zijn werk geeft.

Check de agenda op
hetscheepvaartmuseum.nl

Foto: Almicheal Fraay

Tekenworkshops *Transcripts of a Sea*

22 november, 20 december, 17 januari, 21 februari, 21 maart 13.00 uur

Ga zelf aan de slag met de zee. Geïnspireerd door het werk van Stephan Vanfleteren kun je meedoen met tekenworkshops onder leiding van Jesse Hoek.

Foto: Iris van der Eijken

Kerstvakantie

19 december t/m 3 januari
(gesloten op 25 december en 1 januari)

Wanneer het buiten koud en guur is, biedt Het Scheepvaartmuseum warmte en gezelligheid! Kom langs voor een programma voor de hele familie.

Foto: Kirsten van Santen

Voorjaars- en meivakantie

13 februari t/m 28 februari en 24 april t/m 9 mei

Dompel je deze vakantie onder in het spannende en mysterieuze werk van Stephan Vanfleteren. Ga mee met de familiefluisterrondleiding of maak je eigen kunstwerk bij de inloopworkshop op het Open Plein.

Foto: Duncan Kuijpers

Historische Scheepsmodelbouwexpo

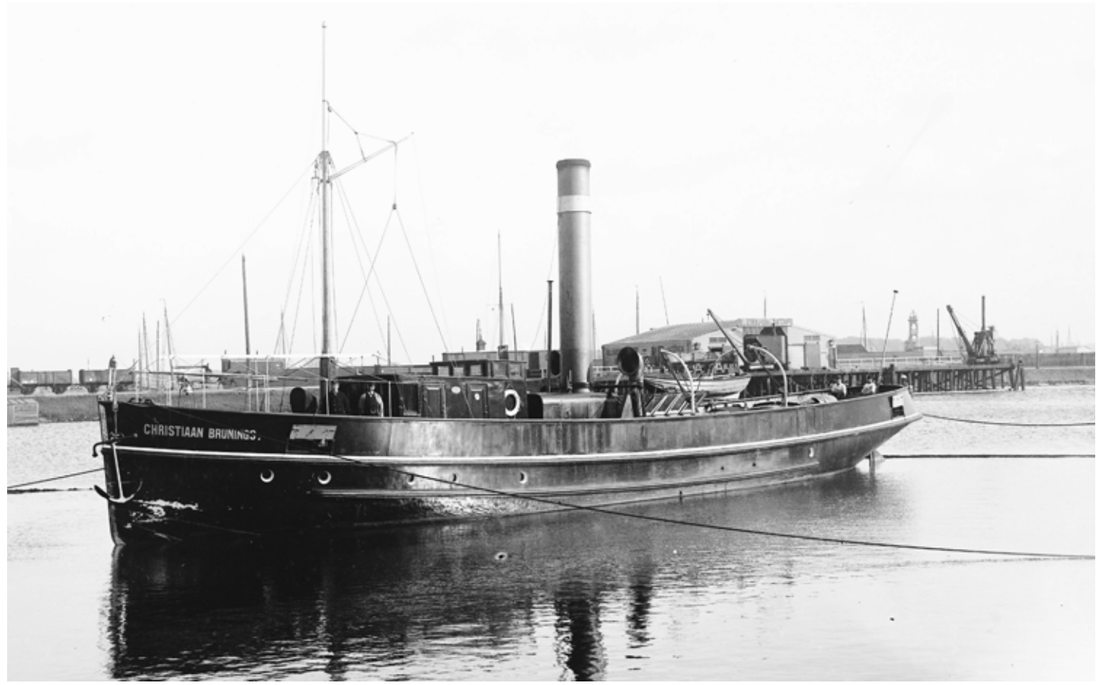
25 september

Modelbouwers presenteren hun mooiste en meest bijzondere scheepsmodellen op het Open Plein. Er zijn lezingen en rondleidingen, en families kunnen zelf een bootje bouwen.

Restauratie voor de *Christiaan Brunings*

Het stoomschip *Christiaan Brunings* is toe aan groot onderhoud. Van dekopbouw tot scheepshuid: het schip zal binnen afzienbare tijd een totale restauratie ondergaan. Aan boord van het unieke schip blikken hoofd collecties Jeroen van der Vliet en conservator Tim Streefkerk vooruit.

Arnoud Bijl

Jan F. Meursing (1855–1930), Glasnegatief van de *Christiaan Brunings* kort na oplevering, 1900. S.1156(06)198a

De *Christiaan Brunings* is het enige varende schip in de collectie van Het Scheepvaartmuseum. Het kan voorkomen dat achter het informatiebordje de steiger leeg is, dan is het schip op pad. Streefkerk: 'Het is het enige object in onze collectie dat wij niet met handschoenen aanpakken. Er zijn zes, zeven momenten in het vaarseizoen dat het schip uitvaart. Dan gaat het altijd om meerdere dagen waarbij het schip op stoom wordt gebracht, vaart en weer afbouwt. Dat gebruik is een wezenlijk onderdeel van de aantrekkingskracht als museaal object, maar het eist ook zijn tol.'

'Het is het enige object in onze collectie dat wij niet met handschoenen aanpakken'

Van der Vliet legt uit: 'Voor zijn leeftijd verkeert het schip in zeer goede conditie. Het is in 1900 gebouwd en werd meer dan een halve eeuw lang intensief gebruikt als rivierijsbreker, directievaartuig en meetschip, voordat Rijkswaterstaat het in 1968 aan de Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum verkocht. De *Christiaan Brunings* vaart dus al 126 jaar onafgebroken, geheel op eigen kracht, terwijl het nooit met die gedachte is ontworpen. We zouden er graag nog tientallen jaren aan toevoegen. Met de jaren wordt het ook steeds bijzonderder om met een stoomboot te varen. We hebben vaak gesproken of en zo ja, hoe dat verantwoord kan. Als je wat ouder wordt, ga je misschien wat vaker preventief naar de dokter. Zo gaat ook de *Christiaan Brunings* geregeld naar de werf voor inspecties en onderhoud. En een groep enthousiaste en deskundige vrijwilligers zorgt er wekelijks voor dat het schip er tiptop blijft uitzien.'

Dankzij die vrijwilligers is ook de stoommachine nog in goede conditie. Streefkerk: 'Daardoor kunnen we ermee varen én gasten ontvangen.' Jaarlijks speelt het schip een belangrijke rol bij de intocht van Sinterklaas en het is een graag geziene gast bij open havendagen en stoomevenementen verspreid over het land. Van der Vliet: 'Toch merken we dat de rek er een beetje uit begint te raken. Er is een aantal grote technische uitdagingen die we moeilijk zelf aan kunnen pakken, of die het jaarlijkse onderhoudsregime gewoon overstijgen.'

Restauratie

Een voorbeeld van zo'n uitdaging is wat de technici het scheepsvlak noemen, het deel van de romp dat in het water ligt. Streefkerk: 'Iedere twee jaar brengen we het schip naar de Oranjewerf in Amsterdam-Noord. Daar gaat het uit het water.' Van der Vliet: 'Dan wordt het metaal geïnspecteerd. Metaal in water gaat roesten, dat weten we allemaal. Je kunt het voorkomen door zogenaamde anodes, kleine elektrische geleiders, op de scheepshuid te plaatsen. Elke twee jaar worden de anodes vervangen, zodat het staal van de scheepshuid niet wordt aangetast.' Streefkerk: 'We zien dat de verf die nu op de scheepshuid zit, niet heel lang meer heeft. Het schilderwerk is wel steeds bijgewerkt, maar het wordt tijd om de scheepshuid helemaal kaal te schuren en de verflaag systematisch opnieuw op te bouwen. Dan kan het schip weer jaren vooruit.'

Jan F. Meursing (1855–1930), Glasnegatief van de *Christiaan Brunings* in aanbouw, ca. 1900. S.1156(06)197a2

Een ander punt van zorg is de stuurhut. Streefkerk: 'We weten dat die door het museum in 1978 grootschalig is vernieuwd. Deze ingreep richtte zich met name op het metaalwerk, dat toen is vervangen. Het originele houtwerk is daarna grotendeels teruggeplaatst.' Van der Vliet: 'Dat past ook helemaal in het idee om zoveel mogelijk van het origineel te behouden. Alleen is dat toen misschien niet helemaal goed gegaan. We zien dat het metaal van de stuurhut langzaam losraakt, delamineren is de officiële term. Het is aan het roesten.' Streefkerk: 'Het metaal zet uit en kan ook regenwater doorlaten. En daardoor wordt het hout vervolgens op sommige plaatsen naar buiten geduwd. Dit gebeurt trouwens ook op andere plekken waar hout en metaal elkaar raken. Hout en metaal zijn verschillende materialen, en reageren dus ook anders op weersinvloeden.' Van der Vliet: 'En de *Christiaan Brunings* ligt het hele jaar in het water en in de buitenlucht!' Streefkerk: 'Die plekken moeten we aanpakken, en tussen die verschillende materialen moeten goede buffers komen.' Streefkerk wijst ook op een ander aandachtspunt. 'Het dak van de salon is ooit vervangen. Er is toen een nieuwe constructie geplaatst omdat het dak niet meer waterdicht was. Deze constructie is nu ook aan vervanging toe.'

Het is nog niet helemaal duidelijk in hoeverre de stoommachine aangepakt wordt tijdens het groot onderhoud. Van der Vliet: 'De vrijwilligers hebben de stoommachine altijd in erg goede staat gehouden. Voor hen is een belangrijke drijfveer geweest om de *Christiaan Brunings* te onderhouden zodat ermee gevaren kan worden. Zo kijkt het museum er ook tegenaan. De *Christiaan Brunings* is een varende ambassadeur voor het museum, en exemplarisch voor de stoomvaart. Om te ervaren hoe een stoomschip werkt, moet je ermee varen.' Streefkerk: 'Een aantal zaken hebben we de afgelopen jaren al kunnen aanpakken. De vacuümpomp is in 2023 gereviseerd, en vorig jaar de lichtmachine, of generator. Van de hoofdmachine weten we dat er speling zit bij de zuigers. Het is onmogelijk de machine helemaal spelingvrij te krijgen, en goede kans dat het ook niet hoeft. Maar we houden het wel in de gaten.'

Werving

Om de restauratie uit te kunnen voeren is een serieus geldbedrag nodig: zo'n 3 miljoen euro. Van der Vliet: 'Uiteraard denken we aan haalbaarheid en wenselijkheid. Het is een varend monument. Dat is echt heel bijzonder, er zijn nog maar zo weinig originele stoomschepen in Nederland. Het is ook een museaal object, dus het is absoluut niet de bedoeling om een nieuw schip te bouwen, wij willen juist zoveel mogelijk van het origineel behouden. We willen er veilig en duurzaam mee kunnen blijven varen. En dat duurzame geldt voor het schip als collectiestuk, maar ook met het oog op het milieu.' Streefkerk: 'Momenteel worden bestekken geschreven en wordt het noodzakelijke werk in kaart gebracht. Daarbij zijn keuzes onvermijdelijk.' Van der Vliet: 'We werken daarbij niet alleen. Voor dit soort inhoudelijke, ingrijpende restauratiekeuzes zullen we een adviesgroep inschakelen van externe deskundigen voor gevraagd én ongevraagd advies.'

Dat neemt niet weg dat het museum een groot geldbedrag moet werven. Van der Vliet: 'Het wervingstraject daarvoor is gestart. Het Mondriaan Fonds en de Vereeniging hebben hun steun al toegezegd, dat is een mooi begin. Dat helpt om andere donateurs te vinden. Een derde toezegging is daardoor ook al binnen en ook het museum draagt bij. Met deze middelen kunnen we dit omvangrijke project al goed voorbereiden. De komende maanden gaan we in brede kring werven, onder andere ook met crowdfunding. Hopelijk kunnen we dan in de loop van 2027 van start met de restauratie.'

Scan de QR-code en doneer om de restauratie mede mogelijk te maken

De Compaenenkring – Jurjen Smits

Jurjen Smits is oprichter van Hôtes Culture, een organisatie die publieksmedewerkers, rondleiders en museumdocenten ondersteunt en inzet bij musea. Met Het Scheepvaartmuseum werkte hij al vroeg samen, en daaruit groeide een blijvende betrokkenheid bij het museum. Toen hij in 2015 werd uitgenodigd voor de eerste borrel van de Jonge Compaenen, hoefde hij niet lang na te denken.

Carmèl van der Veeke

'Voor mij was het een echte *no-brainer*', vertelt Jurjen. 'Het Scheepvaartmuseum organiseerde vanaf het begin ontzettend veel mooie activiteiten voor een jongere doelgroep. Ik ontmoette veel gelijkgestemden, waardoor ik er zelfs een aantal vriendschappen aan heb overgehouden.' Een van zijn favoriete herinneringen is de vaartocht met de *Christiaan Brunings*. 'Dat is iedere keer weer een hoogtepunt, het blijft zó'n unieke ervaring om op dit historische stoomschip te mogen varen.'

Na jaren Jonge Compaen te zijn geweest, begon Jurjen na te denken over een volgende stap. 'Ik vond dat ik als Jonge Compaen heel veel teruggekreeg voor mijn bijdrage. Natuurlijk genoot ik daarvan, maar ik wilde graag méér betekenen voor het museum.' Vandaar dat hij overstapte naar de Compaenenkring. 'De Jonge Compaenen zijn een prachtige opstap. Maar op een gegeven moment zoek je soms meer verdieping. Juist de combinatie van gezelligheid, betrokkenheid én steunen van het museum spreekt mij aan.'

Die verdieping ervoer hij direct tijdens de eerste Compaenenkring-bijeenkomst in het depot van Het Scheepvaartmuseum. 'Dat kijkje achter de schermen vond ik geweldig. Niet alleen de collectie zelf, maar zeker ook het verhaal erachter: hoe objecten worden beheerd, onderzocht en bewaard. Je ziet hoeveel werk er achter een museum schuilgaat. Daar sta je gewoonlijk helemaal niet bij stil en dat maakt het bijzonder.'

Voor mensen die overwegen Compaen te worden, heeft hij dan ook een duidelijke boodschap. 'Als je het leuk vindt om bij het museum betrokken te worden, gelijkgestemde mensen te ontmoeten en unieke ervaringen op te doen, dan is de Compaenenkring echt iets voor jou. Je krijgt letterlijk toegang tot plekken die normaal gesloten blijven én je weet dat je tegelijkertijd bijdraagt aan de toekomst van het museum.'

Voor Jonge Compaenen is de Compaenenkring een logische volgende stap: een manier om ook na je 35ste betrokken te blijven bij Het Scheepvaartmuseum en bij te dragen aan de toekomst ervan.

Ben je enthousiast geworden en wil je meer informatie ontvangen over de Compaenenkring? Neem dan contact op via vereeniging@hetscheepvaartmuseum.nl.

Een leven lang zeilen

Een nalatenschap voor de toekomst

Soms gebeurt er iets waarvan je even stil wordt. De Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum kreeg geheel onverwacht het bericht dat zij als enige erfgenaam was opgenomen in een testament. Het is heel bijzonder als iemand ervoor kiest om ook na zijn of haar leven bij te dragen aan de toekomst van Het Scheepvaartmuseum. Zo'n gebaar schept vertrouwen én verantwoordelijkheid.

Saskia Hooft en Carmèl van der Veeke

De VNHSM beheert vermogen en ontvangt schenkingen en nalatenschappen met als doel Het Scheepvaartmuseum en zijn collectie ook voor toekomstige generaties te behouden. Met deze middelen kunnen we bijdragen aan het in stand houden en uitbreiden van de collectie, restauraties mogelijk maken en onderzoek ondersteunen. Zo kan het publiek blijven genieten van het Nederlandse maritieme erfgoed, en de verhalen die daarmee verbonden zijn.

Een nalatenschap is voor ons daarom veel meer dan een financiële bijdrage. Er gaan een persoonlijk leven en vaak een levenslange betrokkenheid achter schuil. Daar gaan wij met grote zorg en respect mee om.

Thuis op het water

Bij deze nalatenschap draaide die persoonlijke geschiedenis om grote liefde voor de zeilsport. Dat de familieleden zich thuis voelden op het water, bleek uit alles wat bij de afwikkeling werd aangetroffen. Zowel de Hollandse meren als de Noordzee en de Britse wateren hadden voor hen nauwelijks geheimen. Talrijke trofeeën, zorgvuldig bewaarde zeemansalmanakken en uitnodigingen voor gezellige zeezeilersmaaltijden getuigden van een leven waarin het zeilen een belangrijke plaats innam.

De liefde gold niet alleen voor het zeilen zelf, maar ook alles wat daarmee samenhing. Zo bevond zich tussen de persoonlijke stukken een bijzonder vriendelijk dankbriefje van prinses Beatrix voor de bijdrage van de familie aan de totstandkoming van *De Groene Draeck*.

In het bijzonder werd genoten van het zeilen in de Draakklasse. De Draak geldt al bijna een eeuw als een van de meest iconische wedstrijdzeilboten ter wereld, geliefd om zijn elegante lijnen en bijzondere zeileigenschappen. De klasse behoort nog altijd tot de meest prestigieuze en competitieve in de zeilsport.

Elke nalatenschap vertelt zo een eigen verhaal. Juist die persoonlijke geschiedenis geeft een schenking of nalatenschap aan de VNHSM extra betekenis. Niet alleen vermogen wordt doorgegeven, maar ook betrokkenheid, herinneringen en soms een levenslange passie.

Een passie laten voortleven

De middelen uit schenkingen en nalatenschappen gebruikt de VNHSM om haar doelstellingen voor Het Scheepvaartmuseum te verwezenlijken. Ze maken projecten mogelijk die anders niet vanzelfsprekend uitvoerbaar zijn en helpen het museum zijn collectie te bewaren, te onderzoeken, te restaureren en waar mogelijk verder te verrijken.

Bij deze nalatenschap willen we bovendien recht doen aan de bijzondere verbondenheid van de erflater met de zeilsport. Een aantal fotoalbums uit de erfenis is daarom toegevoegd aan de museumcollectie. Zo krijgt iets van het persoonlijke verhaal achter deze nalatenschap een blijvende plek in Het Scheepvaartmuseum. Dat vinden wij misschien wel een van de mooiste kanten van nalaten aan de VNHSM: wat voor iemand tijdens zijn leven van betekenis is geweest, kan ook daarna van betekenis blijven.

In dit geval werden wij, heel aangenaam, verrast en heeft de erflater ons vrijgelaten in de besteding van de nalatenschap. Wij zijn bijzonder dankbaar voor dat vertrouwen. Maar bij voorkeur gaan we graag al bij leven met een schenker in gesprek. Wat is voor hem of haar belangrijk? Is er een bijzondere band met een schip, een collectie, maritieme geschiedenis of Het Scheepvaartmuseum zelf? Samen kunnen we onderzoeken hoe een schenking of nalatenschap daarbij kan aansluiten, en hoe wensen voor de toekomst zorgvuldig kunnen worden vastgelegd.

Wie besluit iets na te laten aan de VNHSM, vertrouwt ons iets kostbaars toe. Wij willen dat vertrouwen beantwoorden door zorgvuldig met iedere schenking om te gaan én ervoor te zorgen dat deze daadwerkelijk bijdraagt aan de toekomst van Het Scheepvaartmuseum. Zo kan een persoonlijke liefde voor ons maritieme erfgoed voortleven en ook toekomstige generaties blijven inspireren.

Foto's: diverse foto's en objecten uit de nalatenschap

Ambassadeurs van het maritieme erfgoed

Riemke thoe Schwarzenberg-Manger Cats en Carmèl van der Veeke in gesprek

Al 110 jaar zijn de Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum (VNHSM) en het museum met elkaar verbonden. Die lange geschiedenis is niet alleen te danken aan een rijke maritieme traditie, maar ook aan de mensen die zich al jarenlang ervoor inzetten. Allemaal met een gedeelde passie om het maritieme erfgoed te behouden en door te geven.

Saskia Hooft

Maar hoe zorg je ervoor dat mensen zich daarmee verbonden blijven voelen, en dat ook nieuwe generaties zich onderdeel gaan voelen van deze gemeenschap? Riemke thoe Schwartzenberg-Manger Cats (oud-lid van de raad van commissarissen van het museum, nu bestuurslid van de VNHSM) en Carmèl van der Veeke gaan hierover met elkaar in gesprek. Zij zetten zich dagelijks in voor de verbinding tussen mensen, vereniging en museum. Dat gebeurt bijvoorbeeld tijdens activiteiten voor leden: van een rondleiding door het depot tot een symposium waarin nieuwe verhalen en perspectieven worden getoond van objecten uit de collectie. Juist daar ontstaan de gesprekken die laten zien hoe verschillend de interesses van leden kunnen zijn, maar ook hoeveel enthousiasme zij met elkaar delen.

Oog voor de leden, hart voor het museum

In het bestuur houdt thoe Schwartzenberg zich bezig met particuliere fondsenwerving in brede zin, in het bijzonder met het aantrekken van nieuwe leden en het betrokken houden van bestaande leden. Hoe houden we de vereniging groeiend en verbonden bij het museum? Al worden uiteraard het collectiebeheer en de bedrijfsvoering aan de museumorganisatie overgelaten, de initiatieven van de VNHSM sluiten er altijd nauw op aan.

Van der Veeke is als relatiebeheerder het aanspreekpunt voor de leden. Zij organiseert activiteiten zoals rondleidingen, bijeenkomsten en bezoeken aan bijzondere plekken in en rond het museum, en begeleidt de afwikkeling van nalatenschappen. ‘Wat de leden verbindt is natuurlijk hun belangstelling voor het maritieme erfgoed. Maar er is niet één enkele reden waarom mensen zich bij de vereniging aansluiten’, vertelt zij. ‘Ze hebben heel verschillende achtergronden. Sommigen hebben in de maritieme sector gewerkt, anderen komen uit families met een rijke maritieme geschiedenis of voelen sterke verwantschap met de watersport. Diversiteit in gezamenlijkheid.’

Die gezamenlijkheid zit in hun belangstelling voor het maritieme erfgoed. De één voelt zich aangetrokken tot de collectie en het gebouw, de ander wordt geboeid door de techniek van historische schepen, door ontwerptekeningen of scheepsmodellen. ‘Die uiteenlopende interesses vragen ook om verschillende manieren waarop we leden kunnen inspireren. We organiseren activiteiten die daarbij aansluiten en bieden verdieping als daar behoefte aan is.’

Een zeer betrokken achterban

Bovendien verandert de manier waarop mensen betrokken zijn bij de vereniging. ‘Vroeger was het heel vanzelfsprekend om je voor langere tijd aan een vereniging te verbinden en er ook actief aan bij te dragen’, vertelt thoe Schwartzenberg. ‘Tegenwoordig kiezen mensen minder snel voor het verenigingsleven.’

En jongere generaties kijken anders naar lidmaatschap. ‘Zij vragen vaker: wat biedt een lidmaatschap mij en welke activiteiten kan ik verwachten?’ vertelt Van der Veeke. ‘Begrijpelijk, maar we willen ook benadrukken dat het niet alleen om het gewin draait. Je draagt als lid bij aan behoud van maritiem erfgoed.’

Tegelijk ziet thoe Schwartzenberg volop kansen. ‘Het is mooi om te zien dat de Jonge Compaenen de afgelopen tijd zo in aantal zijn gegroeid. Er is dus wel degelijk een nieuwe generatie die zich wil verbinden aan cultuur, het museum en al die tastbare geschiedenis.’ En ja, ze zijn vaak trots dat ze bijdragen aan het behoud van het erfgoed, dat zie je bijvoorbeeld tijdens een vaartocht met de Jonge Compaenen op de *Christiaan Brunings*, waarbij het enthousiasme voor het schip en zijn geschiedenis ervan afspat.

Meer dan een lidmaatschap

‘Het museum krijgt steun van de overheid, sponsors en fondsen’, vertelt thoe Schwartzenberg. ‘Daardoor staan we er niet altijd bij stil hoe belangrijk particuliere inbreng is voor een toekomstbestendig museum.’ Als zeer geestdriftige achterban heeft de VNHSM daarin natuurlijk een bijzondere positie. ‘We ondersteunen niet alleen het museum, we dragen ook bij aan het behoud van het maritieme erfgoed door nieuwe aankopen mogelijk te maken en de collectie jaarlijks uit te breiden. Juist die steun kan wezenlijk verschil maken.’

Immers, maritiem erfgoed wordt niet alleen bewaard in de collectie, maar leeft ook – misschien nog wel meer – voort in mensen. In verhalen die ze doorgeven, bijvoorbeeld in de vorm van een nalatenschap, in ontmoetingen die nieuwe verbindingen opleveren en in het enthousiasme van leden die zich, soms al generaties lang, vereenzelvigen met het museum. Zo blijft een gedeelde passie fris, ook weer bij een volgende generatie.

Riemke en Carmèl
Foto: Saskia Hooft

Activiteitenkalender 2026/2027

Alle activiteiten zijn onder voorbehoud van wijzigingen.
Nadere informatie ontvangt u per mail.

Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum

2026

Jonge Compaenen
zaterdag 7 november
Museumnacht

donderdag 19 november
Bezoek Art Amsterdam

Fellowshipskring
donderdag 5 november
Ontvangst Fellowshipskring

Alle leden
zaterdag 12 december
Museumsymposium

2027

Jonge Compaenen
zondag 14 maart
Artist talk Stephan Vanfleteren

vrijdag 25 juni
Zomerborrel

zaterdag 6 november
Museumnacht

donderdag 18 november
Amsterdam Art Week

Fellowshipskring
donderdag 21 oktober
Ontvangst Fellowshipskring

Nautische Kring
april
Nautische Kring ontvangst

Alle leden
vrijdag 26 februari
Fellowshipsmiddag

voorjaar
Algemene Ledenvergadering

april
Bijeenkomst nalaten

vrijdag 25 juni
Vlootschouw

zondag 19 september
Amsterdam Map Fair

zaterdag 13 november
Museumsymposium

Het Compagnie Fonds

2026

maandag 23 november
Jaardiner

2027

maart
Bezoek TEFAF

april
Pakhuys-lezing

juli
Zomerborrel

najaar
Heeren 17 Cup

maandag 22 november
Jaardiner

Josselin, Marco en Kobus op de steiger voor het VOC-schip. Foto: Roos de Bolster